Сатмаганбетова Ж.З Галиханов С.Г.

ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Оқу әдістемелік құралы

Костанай, 2019

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министірлігі А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті Бағдарламалық қамтамасыз ету кафедрасы

Сатмаганбетова Ж.З Галиханов С.Г.

ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

оқу әдістемелік құралы

Қостанай, 2019

УДК 004(075) ББК 32.973я7 И-73

Авторлар:

Сатмаганбетова Жанар Зарлыканқызы, бағдарламалық қамтамасыз ету кафедрасының аға оқытушысы

Галиханов Сункар Габитович, бағдарламалық қамтамасыз ету кафедрасының оқытушысы, т.ғ.м.

Пікір жазғандар:

Жунусов К.М. М. Дулатов атындағы ҚИнЭУ ақпараттық технологиялар мен автоматика кафедрасының меңгерушісі, э.ғ.к., доцент

Салыкова О.С., А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ бағдарламалық қамтамасыз ету кафедрасының меңгерушісі, т.ғ.к., доцент

Бермагамбетов А.К. А.Байтұрсынов атындағы ҚМУ, бағдарламалық қамтамасыз ету кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.м.

И-73. Сатмаганбетова Ж. З. Галиханов С.Г. Интернет технологиялар. Оку эдістемелік құралы. – Қостанай: А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2019.- 56 бет

Оқу әдістемелік құралында интернет желісінде бағдарламалау: HTML, CSS, JavaScript, PHP тілдерін қолдану тәсілдері сипатталған. Оқу әдістемелік құралының мазмұны интернет желісінде бағдарламалау тілдерінің жаңа кеңейтулері; Web қосымшыларға деректер базасын қолдану технологиялары. Оқу әдістемелік құралы 5B070400 - Есептеуіш техникасы және бағдарламалық қамтамасыз ету студенттеріне арналған.

ISBN 978-601-7597-53-5

А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ оқу - әдістемелік кеңесімен бекітілген және ұсынылған 27.11. 2019 ж. № 7 хаттама

© А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2019

Мазмұны

Кіріспе	4
1 HTML құжаттарын жасау	5
1.1 HTML құжаттың құрылымы	5
1.2 HTML құжаттарын редактерлеу	7
1.3 Тізімдерді ұйымдастыру	
1.4 Стильдер кестесі	
2 HTML құжаттарындағы кестелер	
2.1 Қарапайым кесте	22
2.2 Кестенің сыртқы түрін қалай өзгертуге болады	24
2.3 Кестелерді бейнелеу мысалдары	
3 Графика, видео және дыбыс	
3.1 Графикалық кескінді орналастыру	
3.2 HTML құжаттарындағы видеофрагменттер	
3.3 HTML құжаттарындағы дыбыс	
4 HTML құжаттарындағы сілтемелер	
5 Фреймдер	42
5.1 Жылжымалы фреймдер	44
6 ССІ қолданбасы	46
6.1 Пішіндерді құру	46
Пайдаланған әдебиеттер тізімі	56

Кіріспе

Бүгінгі білім беруді жаңарту жағдайында оны ақпараттандыру басым мәнге ие болып отыр. Жалпы бүгінгі күні әлемнің барлық елдерінің қоғамдық даму негізі болып білім, ақпарат және ақпараттық технологиялар болып табылады. Осындай әлемдік даму кезеңінде ғаламдық интернет желісі бүкіл әлемдік ақпараттық кеңістігінің ең көлемді және жаппай жайылған сегменті, сондай-ақ, интернет желісі ақпарат алу және алмасудың ең қол жетерлік құралы болып саналады. Заман ағымына сай біліммен қаруланған, бәсекелестікке қабілетті мамандарды даярлау интернет технологиялардың жетістігімен тығыз байланыста. Интернет технологиялардың білім беру жүйесінде қолданылуы білім берудің дамуында жаңа тарихи кезеңнің есігін ашты.

Интернеттің ең негізгі қызметтерінің бірі – гипертекстілік құжаттарды жеткізу үшін қолданылатын WWW – қызметі болып табылады. Барлық Webпарақтарының бір ортақ қасиеті - олардың барлығы да HTML тілінде жазылған. Веб-парақтарын HTML тілінде жасау программалауға ұқсас болғанымен, ол қарапайым программалау тілі емес. Бұл гипермәтінді белгілеу тілі. Мәтіндерді веб-парақтар түрінде бейнелеуге арналған ережелер жиынын анықтайды.

Веб - беттер гипермәтіннің арнайы белгілеу тілдерінде жазылады. Мәтінді, графикалык кескінді, дауыстык файлды, видеоклиптерді шығару әдістерін көрсете алады. Құжаттар өлшемді, түсті, сызылымды, мәтіннің түсін, мәтіннің орналасуын, беттегі графикалық кескіндерді, анимацияларды, дауысты, видеоны, мәтінді құжатқа сурет енгізуді, сонымен бірге беттер арасындағы бірқалыпты байланыстарды орнатуды басқаратын тэгтерден тұрады.

Берілген оқу әдістемелік құралда дәрістер тезисі, зертханалық, тәжірибелік сабақтарды орындауға арналған тапсырмалар берілген.

Басылымға ұсынылып отырған жұмыс интернет-технологиялар негізін оқыту кезінде студенттердің шығармашылық белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін құралдардың бірі болып саналады.

4

1. НТМL ҚҰЖАТТАРЫН ЖАСАУ

1.1 HTML құжаттың құрылымы

HTML (HyperTextMarkupLanguage) – бұл құжаттарды кодтау үшін қолданылатын гипертекстік белгілеу тілі. HTML ді көбі программалау тілі деп ойласа да, бұл программалау тілі емес. HTML – мәтінді белгілеу тілі.

Бұл тілде компьютердің программалық және ақпараттық қамтуларының айырмашылықтарын ойламайтындай құжат құруға болатындай жасалынған. HTML технологиясы кәдімгі мәтіндік құжатқа басқарушы символдар (тэги tage) орналасқан құрылымнан тұрады. Тэгтер мәтінінің өлшемін, сызылымын, түсін, мәтіннің орналасуын, беттэгі графикалық бейнені мәтіндік құжатқа графикалық бейнені, жасанды қозғалысты, дыбыс, видео енгізу мұмкіндігін береді, сонымен қатар осындай Web-беттермен мағыналы байланыс орнатады.

НТМL құжаттарды көру үшін браузерларды қолданамыз. Браузерпрограммалардың саны өте көп, мысалы көп таралғандар Netscape Communicator, Microsoft Internet Explorer, Opera. Web-бет браузерде HTML тэгі арқылы берілген түрде қарастырылады. Мұндай Web-бетті HTML-файл деп атаймыз. HTML-файлының кеңейтілуі .htm немесе .html.

HTML-файлдарының жетістігі: аз ақпараттық көлем; кез келген дербес компьютерден көру мимкіндігі; интерактивтілігі.

HTML гипермәтінінің тіл белгілеу дамуы жалғасуда. Осылайша DHTML (Dynamic HTML), XML, VRML және т.б. тілдер пайда болды. Белгілеуі кеңейтілген XML (Extensible Markup Language) тілі HTML гипермәтін белгілеуінің кеңейтілуі болып табылады, сондай-ақ кеңейтілген басқарушы символдарды енгізу мұмкіндігі және де құжаттың дұрыстығын тексеру мұмкіндігі бар. Виртуалды шынайы тіл VRML (Virtual Reality Modeling Language) HTML гипермәтін тілінің белгілеуімен құрылған, ол көлемі 3D-графикті пайдалану мүмкіндігін береді.

Тэг - ол браузерге тэг ішінде орналасқан мәтіндегі бейнелеуді көрсететін басқарушы символ. Тэг "кіші" (<) белгісінен басталады және "үлкен (>) белгісімен аяқталады (<tage>). Тэг жазылуында бас және кіші әріптердің айырмашылықтары болмайды. Тэгтер жұп және жұп емес болады. Жұп тэг тек ашылатын <tage> және слэш </tage> символымен жабылатын тэгтерді қамтиды. Жұп емес тэг тек ашылатын тэгті қамтиды. Жұп тэг ашылатын тэгтің басынан жабылатын тэгтің арасындағы мәтінге әсер етеді.

HTML - тэг атрибуттар тізімінен тұрады. Тэг тексті үшбұрышты жақша ішінде жазылады. Мысалы:

<FONT face=arial>Meнiң бiрiншi бетiм - бұл жерде <FONT> - тэг, face – атрибут, arial – атрибуттың мәнi.

Тэгтер: құрылымдық, абзацты форматтау, символдар, гипермәтінді анықтау, графиканы қою, тізім құру және сол сияқтылар болады.

Көрсетілген мысалдарды компьютерде көру үшін мәтінді Блокнот программасына теріп, оны htm түрінде сақтаңыз. Файлды браузерде ашыңыз.

HTML құжаттың негізгі құрылымы: <HTML> <HEAD> <TITLE> құжат тақырыбы </TITLE> </HEAD> <BODY> құжат тұлғасы </BODY> </HTML>

Кез келген HTML құжат <HTML> тэгімен басталып, </html> тэгімен аяқталу керек. Бұл тэгтер браузерға HTML құжатын көрсетеді. Құжат болса қарапайым ASCII кодындағы мәтіндік файл. <HTML>, </html> тэгтер болмаса браузер программалары құжатты танымай қалуы мүмкін.

<HTML>, </html> тэгтерінің ортасына құжат денесі келеді. Құжат екі бөлімнен тұрады: тақырып бөлімі <HEAD> тэгімен басталынатын және <BODY> тэгімен басталынатын негізгі бөлімнен.

Құжаттың тақырыбы

Тақырып бөлімі міндетті емес, бірақ ол жерде браузерге қажетті көп ақпарат болуы мүмкін. <TITLE>, </title> тэгтерінің арасында құжаттың аты жазылады, сол сөз терезенің тақырып жолына шығады. Әрбір HTML құжатта тақырып қатары болу керек. Бұл қатар құжатты теңестіреді және негізгі терезенің тақырыбында ғана емес, басқа жерлерде де навигатор арқылы бейнеленеді, мысалы, қатысқан беттердің тізімінде.

Құжаттың денесі

<BODY> тэгімен Web-беттің негізгі бөлімі басталады. Бұл бөлімге мәтін, графика, кесте, аудио және видео ақпараттар енгізіледі. HTML құжаттың денесі <BODY> және </BODY> операторларымен шектеліп, навигатордың ішкі аймағында бейнеленеді. Біздің қарапайым мысалда дене бір жолдан ғана тұрады:

```
<BODY>
WWW серверлар әлеміне қош келіңіздер!
</BODY>
```

<HEAD> бөліміне тағы <META> тэгтерді қолдануға болады, олар сайтты интернет желісінде тез табылу үшін пайдалынады.

```
<meta name="Language" content=" kz"> - сайт тілі
<meta name="Autor" content="Zhanar"> - сайт авторы
<meta name="Keywords" content="информатика, интернет,
финансы, компьютер, университет, менеджмент"> - іздеу
қызметіне арналған сөздер
```

<meta name="Generator" content="блокнот"> - қай программада жасалынды

```
      Tancырма – 1. Тек құрылымдық тэгтен тұратын бос Web-бет құру.

      doc HTML\1.html

      <HTML>

      <HEAD>

      <TITLE>Қазақстан
      Республикасының

      символдары
      Республикасының

      Казақстан

      Республикасының

      Казақстан

      </
```

1.2 HTML құжаттарын редактерлеу

Мәтіннің параграфтарын туралау

Абзац енгізу үшін <P>, тэгтерін қолданады, мәтіннің сол жақ, ортада, оң жақта орнату үшін align атрибуты пайдалынады. Бұл атрибут келесі мәндерге ие болады:

Мәні Орнату типі

LEFT Сол шекара бойынша

CENTER Орталандыру

RIGHT Оң шекара бойынша

```
Тапсырма – 2. Мәтінді туралау
doc HTML\2.html
<HTML>
 <HEAD>
 <TITLE>XYZ Incorporation</TITLE>
</HEAD>
<BODY>
 <P ALIGN=RIGHT> оң жақтан орнату
 <P ALIGN=LEFT> Бұл мысал параграфтың сол жақ шекарада
орнатылуы
 <P ALIGN=CENTER>Мәтінді ортада бірінші тәсілмен орнату
 <P><CENTER>
               Мәтінді
                         ортада
                                 екінші
                                           тәсілмен
                                                      орнату
</CENTER>
 </BODY>
</HTML>
```

HTML тілінің спецификациясында <DIV> және </DIV> операторлардың қолдануына негізделген тағы бір тәсіл бар. Бұл оператордың параметрлері <P> оператордың туралау параметрлеріне сияқты көрсетіледі.

Тапсырма – 3. Мәтінді өзге түрмен туралау doc $HTML \setminus 3.html$

 $\langle HTML \rangle$ $\langle HEAD \rangle$ <TITLE>XYZ Incorporation</TITLE> </HEAD> $\langle BODY \rangle$ <DIV ALIGN=RIGHT><P> оң жақтан орнату </DIV> <DIV ALIGN=LEFT><P> мысал параграфтың сол жақ шекарада орнатылуы $\langle DIV \rangle$ <DIV ALIGN=CENTER> <P> Mәтінді ортада орнату </P> </DIV> <DIV ALIGN=JUSTIFY> <*P> сол жақ және оң жақ шекарада тураланады* </DIV> </BODY></HTML>

Қәріпті ерекшелеу

Қәріптің мөлшерін өзгерту

HTML тілінің қәріп мөлшерін басқаратын операторлар символдардың абсолюттік мәнін емес, ұзындығының салыстырмалы өзгеруін көрсетуіне мүмкіндік береді.

<BIG > және <SMALL> операторлары

<BIG> және <SMALL> операторлары көмегімен біз мәтін символдарының биіктігін сәйкесінше үлкейтіп және және кішірейте аламыз.

Мысалы:

<BIG> WWW серверлер әлеміне қош келдіңіздер!!!</BIG>

<BASE FONT...> операторы

<BASE FONT> операторы қәріптің базалық өлшемін, оның және түсін өзгерту үшін қолданылады. Қәріптің базалық өлшемі SIZE параметрмен беріледі:

<P><BASEFONT SIZE=3>қәріптің өлшемі 3-ке тең

Microsoft Internet Explorer навигаторымен көрсетілген <BASE FONT> операторындағы қәріптің базалық өлшемі келесі 1- ші кестеде көрсетілген:

SIZE параметрінің мәні	Пиксельмен көрсетілген символдар	
	өлшемі	
1	9	
2	10	
3	12	
4	14	
5	18	
6	24	
7	36	

TC	1	TC	• •	~	•
Кесте		Kan	1ΠΤ1H	базалык	өпшем1
110010	· ·	- 1mp		ouswibild	000000000000000000000000000000000000000

<FONT...> операторы <FONT> тэгінің көмегімен біз мәтіннің шрифтің, көлемін, түсін белгілейміз. Ол үшін атрибуттарды пайдаланамыз. Кейбір тэгтер белгілі бір параметрлермен қолданыла алады немесе қолдану тиіс, олар ашылған тэг элементтерінде жазылады (бір тэгте бірнеше параметр беруге болады). Мысалы, ашылып жатқан <FONT> тэгінің (</FONT> жабылатын тэг жазылу тиіс) бірнеше арибуттары болуы мүмкін. SIZE - шрифттің өлшемін береді (стандартты шрифт өлшемі -"3"). Текстті <FONT SIZE=n></FONT> тэгтерінің ортасына қойсақ (бұл жердегі n - цифр) Сіз оған керекті өлшем бересіз:

Мысал 1 Мысал 2   Мысал 2   Мысал 3   Мысал 4   Мысал 5   Мысал 6

```
Тапсырма – 4. Қаріпті ерекшелеу
doc HTML\4.html
<HTML>
 <TITLE>XYZ Incorporation</TITLE>
</HEAD>
<BODY>
 \langle P \rangle
 <BIG> WWW серверлер әлеміне қош келдіңіздер!!!</BIG>
 < P >
 Қалыпты шрифт мысалы
 \langle P \rangle
 <SMALL>
Мөлшері кішірейтілген шрифт мысалы
 </SMALL>
 <P><BASEFONT SIZE=3>Шрифт мөлшері 3 тең
 <P><FONT SIZE=+3> Шрифт мөлшері 3+3=6 тең
 <P><FONT SIZE=-1> Шрифт мөлшері 3-1=2 тең
</BODY>
</HTML>
```

HTML құжаттарындағы түстер Түстің белгіленуі

HTML құжаттың бөлек элементтерінің түсі бұл элементтерді құратын операторлардың параметрлерімен анықталады. Операторлардың мәні ретінде қайсыбір түс компонентінің сандық мәнін немесе түстің символдық атын беру керек (2-кесте).

Tyci	Сандық мәні			
Aqua	#00FFFF			
Black	#000000			
Blue	#0000FF			
Fuchsia	#FF00FF			
Gray	#808080			
Green	#008000			
Lime	#00FF00			
Maroon	#800000			
Navy	#000080			
Olive	#808000			
Purple	#800080			
Red	#FF0000			
Silver	#C0C0C0			
Teal	#008080			
White	#FFFFF			
Yellow	#FFFF00			

Кесте 2. Түстің символдық аты

Өкінішке орай, егер қолданушы HTML құжатын Netscape навигатордың 2.0 нұсқасымен көрсе түстің символдың анықтамасы жұмыс істемейді.

Netscape Navigator 3.0 нұсқасы және де Microsoft Internet Explorer навигаторы түстің символдық анықтамасымен жұмыс істей алады.

Мәтіннің түсін өзгерту

Сонымен түс туралы басынан айтып кетейік. **<BODY>** тэгінің ішіне **BGCOLOR** параметрін жазып және оған түс атын немесе оның 6 орынды кодын беру керек. Берілген екі мысал бетті қызыл түспен бояйды.

<BODY BGCOLOR="RED"> (түстің аты қолданылған)

<BODY BGCOLOR="#FF0000"> (түс 6 орынды кодпен берілген)

COLOR параметрін бере отырып, мәтіннің түсін <FONT> операторларында оңай өзгертуге болады. Келтірілген құжаттың үзіндісінде мәтіндіні қатар қызыл түспен көрсетілген:

```
<font COLOR="white"> Красный </font>
<font COLOR="#FF0000"> Красный </font>
```

```
Tancырма — 5. Мәтіннің түсін өзгерту
doc HTML\5.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>XYZ Incorporation</TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR=YELLOW>
<P>
```

```
<P><BASEFONT COLOR=RED>Қызыл түс
<P><FONT SIZE=+3 COLOR =SILVER> күміс түстес
</BODY>
</HTML>
```

Символдардың физикалық қалыптастыруы

HTML тілінде мәтіннің символдарын физикалық қалыптастыратын операторлар анықталған. Бұл операторлар символдардың сыртқы түрін нақты түрде анықтайды . Текстке қалың, курсивті, сызықты және т.с.с. түр беру үшін, оны сай келетін тэгтер ортасына жазу керек:

Операторлар	Сипаттамасы			
	Қалың қәріппен ерекшелеу			
<i></i>	Қисайған қәріппен ерекшелеу			
<u></u>	Астын сызумен ерекшелеу			
<strike></strike>	Сызумен ерекшелеу			
<tt></tt>	Әріптердің бекітілген енімен қәріпті			
	бейнелеу			
<big></big>	Ірі өлшемді әріптері бар мәтін			
<small></small>	Кіші өлшемді әріптері бар мәтін			
<blink><blink></blink></blink>	Жыпылдақтайтын мәтін			
	Жол асты индекс			
	Жол үсті индекс			

Кесте 3. Символдардың физикалық қалыптастырылуы

Мысалы: Көрінетін мәтін НТМL де жазылуы Менің бірінші бетім Менің бірінші бетім Менің бірінші бетім Менің <i> бірінші </i> бетім Менің <u> бірінші </u>

<PRE>, тэгтері мәтін редакторда қандай жазылған болса, сол бойынша браузерге шығарады, мысалы:

<PRE> Ана тілін – арың бұл, Ұятын боп тұр бетте. Өзге тілдің бәрін біл, Өз тіліңді құрметте

Мысалы:

<P align=center>

Meнiң бiрiншi бетiм

Осындай жол жазғанда Web бетімізде arial шрифтімен, 5-көлемде, көк түсті «Менің бірінші бетім» деген сөйлем шығады.

Жолды бөлү үшін
 тэгін қолданса болады, мысалы:

<Р> Ана тілін – арың бұл,

Ұятын боп тұр бетте

Тапсырма – 6. Харіптерді форматтау Тэгі doc HTML\6.html

aoc HIML\O.html <H1 ALIGN=CENTER> <FONT COLOR=blue SIZE=7> Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері</FONT> </H1>

<HR>

<H2 ALIGN=LEFT > <FONT COLOR=red SIZE=6> Қазақстан Республикасының мемлекеттік байрағы</FONT></H2>

<H2> <FONT COLOR=red SIZE=6> Қазақстан Республикасының мемлекеттік елтаңбасы</FONT> </H2>

<H2> <FONT COLOR=red SIZE=6> Қазақстан Республикасының мемлекеттік ән ұраны </FONT> </H2>

<P><FONT FACE="Times New Roman" SIZE=3> Қазақстан Республикасының мемлекеттік байрағы <B><I> тіктөртбұрыш көгілдір түсті ортасында 32 сәулелі күн, оның астында самғап ұшқан дала бүркіті бейнеленген мата. Оның діңгек тұсында – ұлттық нақыштағы ою-өрнектердің тік жолағы бар. </FONT></P></I></B>

<P><BIG> Бейнеленген күн, сәуле, бүркіт және ою-өрнектер алтын түсті. </BIG> <SMALL> Байрақтың көлденеңі оның ұзындығының 1:2-дей. 1:2.

</SMALL>

<P><FONT FACE="Times New Roman" SIZE=3> <B><I>Қазақстан Республикасының елтаңбасыда</I></B> <I>шаңырақ</I> көгілдір фон үстінде, жан-жағына күн сәулесі тәрізді шашыраған уықтар (тіреуіштер), жақтауында аңыздағы қанатты тұлпарлар бейнелеген. </FONT></P>

<P><BLINK> Елтаңбаның төменгі бөлігінде "Қазақстан" деген жазу бар </BLINK>

<P> <TT>

Қазақстан Республикасының мемлекеттік елтаңбасы – алтын және көгілдір түстермен бейнеленген. </TT>

<P></P> </BODY> </HTML>

Tancырма – 7. *Web-бетті форматтау doc HTML\7.html* <HEAD> <TITLE>Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері</TITLE> </HEAD>

<BODY>

<H1 ALIGN=CENTER> Қазақстан Республикасының
мемлекеттік рәміздері </H1>

<HR>

 <H2 ALIGN=LEFT > Қазақстан Республикасының мемлекеттік байрағы </H2>

<H2> Қазақстан Республикасының мемлекеттік елтаңбасы </H2>

<H2> Қазақстан Республикасының мемлекеттік ән ұраны</H2>

<P> Қазақстан Республикасының мемлекеттік байрағы тіктөртбұрыш көгілдір тџсті ортасында 32 сәулелі кџн, оның астында самғап ұшқан дала бџркіті бейнеленген мата. Оның діңгек тұсында - ұлттық нақыштағы ою-өрнектердің тік жолағы бар. Бейнеленген күн, сәуле, бџркіт және оютџсті. Байрақтың көлденеңі өрнектер алтын оның ұзындығының 1:2-дей.</P>

Республикасының <P> Қазақстан мемлекеттік елтаңбасында көгілдір фонның үстінде шаңырақ бейнеленген (киіз џйдің жарық тџсіретін жоғарғы бөлігі), оның жансәулесі тәрізді уықтар жағында КЦН шашырап тұр, жақтауында аңыздағы қанатты тұлпар бейнеленген. Елтаңбаның төменгі бөлігінде "Қазақстан" деген жазу бар. Қазақстан Республикасының мемлекеттік елтаңбасы - алтын және көгілдір тџстермен бейнеленген.</P>

<P></P> </BODY> </HTML>

Символдардың логикалық қалыптастыруы

HTML тілінде мәтіннің символдарын логикалық қалыптастыру операторлары мәтіннің пішімделген сегматикалық белгілеу үшін берілген.

Олар бейнелеудің нақты әдісін анықтамайды, ал ерекшелеуге жататын ақпараттың типін навигаторға нұсқа береді.

Төменде біз логикалық қалыптастыру операторларының тізімін келтірдік (3-кесте):

Операторлар	Сипаттамасы	
<cite></cite>	Ерекше мәні бар мәтін	
	Мәтінннің аса ерекшеленуі	
	Қолданушымен енгізілген мәтін	

Кесте 4. Логикалық қалыптастыру операторларының тізімі

Бағдарламаның листингі Литералдар тізбегі Айнымалының аты Сипатталуы

Тапсырма - 8. Символдардың логикалық қалыптастырылуы

```
doc HTML\8.html
<HTML>
 <HEAD>
 <TITLE>Символдардың логикалық қалыптастырылуы</TITLE>
 </HEAD>
 <body bgcolor=#ffffff>
 <CITE>Цитата</CITE>
 <P><ЕМ>Маңызды мәні бар мәтін</ЕМ>
 <P><STRONG>Қатты ерекшеленген мәтін</STRONG>
 <P><КВD>Қолданушымен енгізілген мәтін</КВD>
 <P><CODE>Бағдарлама листингі</CODE>
 <P><SAMP>Литералдар тізбегів</SAMP>
 <P><VAR>Айнымалы аты</VAR>
 <P><!--Комментарий-- >
</BODY>
</HTML>
```

Алдын-ала пішімделген мәтінді кірістіру

Мәтінді пішімдеудің тағы бір мүмкіндігі бар,мысалы, <PRE> және </PRE> командаларымен қолданылатын құжаттарда бағдарламалардың листингілерін орналастыру үшін қолайлы. Бұл командалар алдын-ала пішімделген мәтінді енгізу командалары деп аталады.

<PRE> командасында WIDTH параметрі бар. Ол бір қатардағы максималды символдар санын көрсетеді.

Мұнда пішімдеу деген сөз бекітілген әріптердің ені бар қәріпті қолдануымен қарапайым мәтіндік редактормен мәтінді дайындау. Бағдарламалардың листингілері пішімделген болып табылады.

```
Tancыpma - 9. Алдын-ала пішімделген мәтінді кірістіру
doc HTML\9.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> Алдын-ала пішімделген мәтінді кірістіру </TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR=#FFFFFF>
C тілінде жазылған жеңіл бағдарлама:
<PRE WIDTH="60">
int main (int argc,char *arg[])
{
printf("Hello, world!");
}
```

</body> </html>

HTML интерпретаторын өшіру

Егер сіз өзініздің сервер бетіне, мысалы, HTML тілінің оқулығын немесе листингтердің үлкен мөлшерін орналастырғыңыз келсе, онда <PLAINTEXT> операторын қолдану керек. Microsoft Internet Explorer навигаторымен жұмыс істейтін бұл оператор тілінің интерпретаторын өшіреді.

```
Mысалы: HTML интерпретаторын өшіру

<HTML>

<HEAD>

<TITLE> HTML интерпретаторын өшіру</TITLE>

</HEAD>

<BODY BGCOLOR=#FFFFFF>

<PLAINTEXT>Символдар жолын қызыл түспен ерекшелеу

YШІН СІЗ келесі HTML тілінің құрылымын қолдана аласыз:

<P><FONT COLOR=RED>Қызыл түсті жол

</PLAINTEXT>

</BODY>

</HTML>
```

Өкінішке орай, Netscape Navigator навигаторы бұл құжатты дұрыс көрсетпейді, себебі ол <PLAINTEXT> операторын "түсінбейді". Құжат Netscape Navigator және Microsoft Internet Explorer навигаторларында дұрыс көрсетілуі үшін <PLAINTEXT> операторынан бас тартуға тура келеді.Оны төменде көрсетілген листингтэгі сиақты арнайы <u> символдарын < және > жолдарға ауыстыру керек.

```
Tancырма - 10. HTML интерпретаторын өшіру
doc HTML\10.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> HTML интерпретаторын өшіру </TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR=#FFFFFF>
Символдар жолын қызыл түспен ерекшелеу үшін Сіз келесі
HTML тілінің құрылымын қолдана аласыз:
<P>&It;FONT COLOR =RED&gt; Қызыл түсті жол
</BODY>
</HTML>
```

Қәріпті оның аты бойынша нұсқау

<FONT> операторының FASE параметрі көмегімен сіз мәтінді көрсететін қәріптердің нақты атын жаза аласыз.

FASE параметрінің біреуінде аттарын үтірмен бөлетін бірнеше қәріптердің аттарын көрсетуге болады:

<FONT FASE="Arial Cyr, Arial, Helv DL"> Шрифт гельветика

Егер қолданушының жүйесінде Arial Cyr қәріпі орнатылған болса, онда "Шрифт гельветика" жолы осы қәріппен көрсетіледі. Қарсы жағдайда жол Arial қәріпі,ал содан кейін Helv DL арқылы көрсетілу мүмкін. Егер жүйеде қарастырылған қәріптердің бірде-біреуі болмаса, онда жол навигатордағы орнатылған қәріппен көрсетіледі.

```
Tancырма - 11.Қаріпті оның аты бойынша нұсқау
doc HTML\11.html
<htps://doc.html>
<htps://doc.html>
<htps://doc.html>
<html>
<html>
<html>
<body bgcolor=white>
<font fASE="Arial Cyr, Arial, Helv DL">Шрифт
гельветика
<font fASE="Courier New Cyr, Courier New ">Шрифт
курьер
<font fASE="TimesNew Roman Cyr, Times New
Roman">Шрифт таймс
</BODY>
</html>
```

Параграфты горизонталь сызықпен бөлу

WWW беттерін бейнелегенде параграфты горизонталь сызықпен бөлу әдісі жиі қолданылады. Егер сіз сызықты HTML командасы көмегімен қойсаңыз, онда навигатор оны әдемі үшөлшемді түрде көрсете алады.

HTML құжатына горизонталь бөлгіш сызықты енгізу үшін <HR> операторын қолдану керек. Бұл оператор сызықтың сыртқы түрін анықтайтын бірнеше параметрлері бар (5 кесте):

Параметр	Сипаттамасы	
ALIGN	ALIGN параметрі сызықтың туралауын	
	анықтайды. Бұл параметрде келесі мәндері	
	болуы мүмкін:LEFT (сол шекара	
	бойынша), CENTER(ортада), RIGHT(оң	
	шекара бойынша).	
COLOR	Бөлетін сызықтың түсі.Бұл параметр тек	
	Microsoft Internet Explorer	
	навигаторларында істейді.	
NOSHADE	Сызық тэгіс болып көрсетіледі.	
SIZE	Пиксельмен берілген бөлгіш сызықтың	
	ұзындығы.	
WIDTH	Сызықтың ені. Терезенің еніне байланысты	
	пиксельмен немесе процентпен	

Кесте 5. Сызықтың сыртқы түрін анықтайтын параметрлер

```
Тапсырма - 12. Параграфты горизонталь сызыкпен бөлу
doc HTML\12.html
<HTML>
 <HEAD>
 <ТІТLЕ>Параграфты горизонталь сызықпен бөлү</ТІТLЕ>
 </HEAD>
 <BODY BGCOLOR=#FFFFFF>
 Бұл өздігінен қолданылатын сызық
 \langle HR \rangle
 Үшөлшемді ерекшелеусіз сызық
 <HR NOSHADE>
 <P>Сол жақ шектен түзулеу
 <HR SIZE=8 WIDTH=50% ALIGN=LEFT COLOR=#FF0000>
 <Р>Оң жақ шектен түзулеу
 <HR SIZE=8 WIDTH=50% ALIGN=RIGHT COLOR=#FF0000>
 <Р>Ортадан түзулеу
 <HR SIZE=8 WIDTH=50% ALIGN=CENTER COLOR=#FF0000>
</HEAD>
</HTML>
```

1.3 Тізімдерді ұйымдастыру

Құжаттарда тізімдер өте жиі кездеседі.Әдетте тізімдер нөмерленген және нөмерленбеген(реттелмеген) болып бөлінеді. Соңғы жағдайда әрбір тізім элементі белгілі бір символмен бөлінеді.

Реттелмеген тізімдер

Реттелмеген тізімді құру үшін <UL> операторы тізімді жабатын </UL> операторымен бірге қолданылады. Тізімдегі әрбір жол <LI> операторымен көрсетіледі. Егер тізімі бар құжат Netscape Navigator навигаторымен көру үшін арналса, онда <LI> операторына ТҮРЕ параметрі қосылады.Бұл параметр символдық сыртқы түрін анықтайды.Ол тізімдегі жолдарды бөлу үшін қолданылады және келесідей мәндері болады (6 кесте):

iteere o. Er onepurophinnit inpanorphepi	
ТҮРЕ операторының мәні	Ерекшелеу үшін қолданылатын символ
DISK	Шеңберлі қалың нүкте
CIRCLE	Шеңбер
SQUARE	Кішкентай қара тіктөртбұрыш

Кесте 6. <LI> операторының параметрлері

Өкінішке орай, Microsoft Internet Explorer навигаторы LI команданың параметрлерін қолданбайды.

Тапсырма - 13. Мәліметтер тізімін нөмірленбеген тізім түрінде беру doc HTML*13.html*

ALIGN=CENTER> COLOR=blue SIZE=7> <H1 <FONT Казакстан Республикасының мемлекеттік рәміздері </FONT> </H1>
 <HR> <UL> <LI> <H2 ALIGN=LEFT <FONT COLOR=red SIZE=6>> Казакстан Республикасының мемлекеттік байрағы </FONT></H2> <LI> <H2> COLOR=red <FONT SIZE=6> Қазақстан Республикасының мемлекеттік елтаңбасы </FONT> </H2> <LI> <H2> <FONT COLOR=red SIZE=6> Қазақстан Республикасының мемлекеттік ән ұраны </FONT> </H2> </UL>
 ALIGN=CENTER> <FONT COLOR=blue <H1 SIZE=7> Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері </FONT> </H1>
 <HR> <UTI> <LI> <H2 ALTGN=LEFT > <FONT COLOR=red SIZE=6> Казақстан Республикасының мемлекеттік байрағы </FONT></H2> <LI> <H2> <FONT COLOR=red SIZE=6> Қазақстан Республикасының мемлекеттік елтанбасы</FONT> </H2> < LI ><H2> <FONT COLOR=red SIZE=6> Қазақстан Республикасының мемлекеттік әнұраны </FONT> </H2> </UL>

Нөмірленген тізімдер

Нөмірленген тізімді ұйымдастыру үшін <OL> және <l1> тэгтері қолданылады.

<OL> Қолданылған әдебиеттер тізімі

<LI> Полонская Е.П. Самоучитель HTML

<LI> Мержевич В. Создание Web страниц

Егер тізім номерін керекті бір номермен бастау керек болса онда start атрибутын пайдалынамыз, мысалы:

<OL start=5> Қолданылған әдебиеттер тізімі <LI> Полонская Е.П. Самоучитель HTML <LI> Мержевич В. Создание Web страниц Тізімдің түрін өзгерту үшін tуре атрибуты көмектеседі, мысалы номерлерді латын цифрларымен жазу үшін төмендігідей жазамыз

<OL type=I> Қолданылған әдебиеттер тізімі <LI> Полонская Е.П. Самоучитель HTML <LI> Мержевич В. Создание Web страниц

<OL> операторында төменде келтірілген параметрлерді көрсетуге болады (7 кесте):

Кесте 7. <OL> операторының параметрлері

Параметр	Сипаттамасы
Impunieip	
START	Тізім үшін бастапқы нөмір
TYPE	Нөмірлену типі:
	А бас әріптермен а кіші әріптермен
	I римлік бас эріптермен
	I римдік кіші әріптермен
	1 араб цифрларымен
	Тізім жол арасында кіші арақашықтықпен
COMPACT	компакті түрде болу керек

```
Тапсырма - 14. Нөмірленбеген тізімдер
```

```
doc HTML\14.html
<html>
 <HEAD>
 <TITLE>Hөмірленген тізімдер</TITLE>
</HEAD>
<body bgcolor=#ffffff>
 <0L>
 <LI>Бірінші жол
 <LI>Екінші жол
 <LI>Үшінші жол
</OI>
<OL TYPE=a>
 <LI>Бірінші жол
 <LI>Екінші жол
 <LI>Үшінші жол
</OL>
</BODY>
</HTML>
```

Каталоглар тізімі

<DIR> командасы көмегімен 20 символдарға дейін ұзындығы бар қысқа жолдардан тұратын тізімдер құрылады.

```
Тапсырма - 15. Нөмірленген тізімдер
doc HTML\15.html
<HTML>
 <HEAD>
 <TITLE>Hөмірленген тізімдер</TITLE>
</HEAD>
<body bgcolor=#fffff>
 <DIR>
 <LI>Бірінші;
 <LI>Ekihmi;
 <LI>Ymihmi;
 <LI>Teprinui;
 <LI>Бесінші
</DIR>
</BODY>
</HTML>
```

Анықтамалар тізімі

Егер де сізге HTML құжатына қандай да бір терминдердің анықтамалар тізімін орналастыру керек болса,онда <DL>,<DT> және <DD> операторларын қолдану қажет.

Тапсырма - 16. Нөмірленбеген тізімдер *doc HTML*\16.*html* $\langle HTML \rangle$ $\langle HEAD \rangle$ <TITLE>Нөмірленбеген тізімдер</TITLE> </HEAD> <BODY BGCOLOR="#FFFFFF"> $\langle DL \rangle$ *<DT><B>HTTP</B> <DD> Hypertext Transfer* Protocol гипермәтінді жіберу хатамасы WWWсерверімен жұмыс істеуі үшін қолданады *<DT><B>HTML</B>*

<DD> Hypertext Mark-up Language гипермәтінді белгілеу тілі WWWcepверінде орналасуы үшін гипермәтінді белгілеу мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

</DL> </BODY> </HTML> 1.4 Стильдер кестесі

HTML үлкен құжаттарының сыртқы түрін бір стандартқа келтіру мақсатымен қолмен өңдеу көп уақытты алады . Бұл проблеманы шешу үшін World Wide Web Consortium (W3C) консорциуммен құралған каскадтық стильдер кестесін (CSS) қолдануға болады.

Стильдер кестесі файлын құру

Мұнда H1, H2, P. italic және P. red стильдері анықталады. Стиль анықтамасы класстың атымен (мысалы, H1) басталады, ал фигурлы жақшада стильдің параметрі жазылады.

Стильдер кестесі файлына сілтеме

HTML құжатын стильдер кестесі файлын қолданумен бейнелеу үшін құжаттың тақырып бөлімінде < LINK > операторын орналастыру керек.

HTML құжаттарындағы стильдер

Стильдер кестесін <STYLE> операторын қолдана отырып, HTML құжатына енгізуге болады. <STYLE> және </STYLE> операторларының арасында стильдер кестесі орналасады.

2. НТМL ҚҰЖАТТАРЫНДАҒЫ КЕСТЕЛЕР

HTML құжатында кестелік мәліметтерді жиі орналастыруға тура келеді. Ол үшін HTML тілінің кестені құру үшін арнайы операторлары бар. Webқұжатының негізгі бөліктерінің бірі - кесте. Ол тіктөртбұрыш бағаналар мен көлденең орналасқан жолдардан тұратын торлар жиыны түрінде қарастырылады. Жол мен бағанның қиылысы ұяшық деп аталады. Бір ұяшықта мәтін, сурет немесе басқа бір шағын кесте орналаса алады. Кесте келесі бөліктерден тұрады:

- кесте тақырыбы;
- бағаналар тақырыптары;
- ұяшықтар.

2.1. Қарапайым кесте

Кесте жолдар тізбегі бойынша біртіндеп толтырылады (солдан оңға қарай жол соңына дейін, сонан соң келесі жолға көшу). Әрбір ұяшыққа мәліметтер енгізіледі. Боя ұяшық жасау үшін бос орын таңбалары енгізілуі тиіс.

Кестелерді әртџрлі тэг-тер қалыптастырады. Кесте өзінің ішкі құрылымы мен мазмұнын сипаттайтын <TABLE></TABLE> тэг-терімен беріледі.

Кез келген кесте оның ұяшықтарын сипаттайтын<TR></TR> (Table Row) тэгімен берілетін жолдардан тұрады.

Ұяшықтар пішімі мен мазмұны <TD></TD> (Table Data) тэгінде, ал ұяшық тақырыпшалары <TH></TH> (Table Header) тэгінде орналасады.

Қарапайын 2*3 кестесін жасау үшін төменгі тэгтер жиынын қолдануға болады:

```
<TABLE border=1>

<TR>

<TD> MəTiH

<TD> MəTiH

<TD> MəTiH

<TD> MəTiH

<TD> MəTiH

<TD> MəTiH
```

Бұл жерде border кесте сызықтарының ені. Кестенің ұяшықтарының енін пайз арқылы өзгерту үшін width атрибутн қолданса болады, мысалы:

```
<TABLE width=50%>
```

Тапсырма - 1. Екі жол мен екі бағанадан тұратын кестені құру, тақырыпша беру. tab HTML\1.html

```
<TABLE>
<TH>Тарихи кџнтізбе</TH>
<TR>
<TD>Мезолит, Неолит, Б.Э.Д. II-III мың ж.</TD>
<TD>Жалпыланған мәдениет білімі. Қазақстанның шекараларын
                      аудандары,
       Батыс Сібір
                                  Алтай,
                                          Орталық
далалы
                                                  Азияның
                                     Тайпалар
Солтцстік
           аудандары
                     қоршап
                                               білімі
                              тұр.
                                                       мен
           бірлестіктерінің
тайпалар
                               жалпыланған
                                              туыстықтары.
Аңшылық, балық аулау, тау істері, тігіншілік. Ауа-райына
байланысты халықтың отырықшылыққа айналуы арта тџсті. Бұл
алғашқы қауым тұрмыс тіршілігінің көрінісі. </TD>
</TR>
<TR>
<TD>б.э.д.IV ғ. соңы - III-мың ж. басы. Энеолит.</TD>
<TD>өндірістік кџштің даму нәтижесінде тау ғасырысының
200 тұрағының шолуы бойынша жергілікті негізде энеолитке
өтті. Жылқыларды көбейту џшін қолайлы климат шарттарының
туындауына
             байланысты
                           тұрғындар
                                         ipi
                                               қара
                                                       мал
шаруашылығына
                      дайын
                             болды.
               өтуге
                                     Орталық
                                              Қазақстанның
мәдениеттері
              Сібірмен,
                          Оралмен,
                                     Орта
                                           Азиямен
                                                     тығыз
байланыста. Мал шаруашылығы, ат өсіру, ағаш өңдеу,
                                                     балық
аулау, аңшылық, жинау. </TD>
</TR>
</TABLE>
```

Кестедегі бөлгіш сызықтардың қалыңдығы <TABLE> тэгінің атрибуты BORDER, көмегімен беріледі, ал ұяшық ішіндегі ақпараттарды көлденеңінен туралау џшін ALIGN атрибуты қолданады. <TABLE BORDER=өлшем ALIGN=туралау > Мысалы: <TABLE BORDER=2 ALIGN=CENTER >

Төмендегі тапсырмада HTML құжатының 2 кестесі анықталған бастапқы мәтінді кестірді. Оның біріншісі 3 жолдан тұрады және ешқандай қосымша бейнелеуі жоқ. Ал екінші кесте орталық тандырылған. Оның 2 пикселі бар ені және навигатордың көру терезесінің енінен 60% ені бар.

```
Tancырма - 2. Шектеулері бейнеленген және бейнеленбеген 3*3 кестесі
tab HTML\2.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Kecte</TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR="#FFFFFF">
<TABLE>
<TR>
```

<TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD> </TR> $\langle TR \rangle$ <TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD> </TR> $\langle TR \rangle$ <TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD> </TR></TABLE> <TABLE ALIGN=JUSTIFY BORDER=2 WIDTH=60%> <TR><TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD></TR> <TR><TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD></TR> <TR><TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD></TR> </TABLE> </BODY> </HTML>

2.2.Кестенің сыртқы түрін қалай өзгертуге болады

<TABLE> операторларының параметрлері

<TABLE> операторлары үшін белгіленген кестенің сыртқы түрін анықтайтын кестенің басы көпсанды параметрлерін көрсетуге болады. Төмендегі кестеде қажетті параметрлері берілген (8 кесте):

Параметр	Сипаттамасы			
ALIGN	Кестенің туралауын анықтайды. Келесі мәндерді көрсетуге			
	болады :			
	LEFT көру терезесінің сол жақ бойынша кесте тураланады;			
	CENTER кестенің орталықтандырылды;			
	RIGHT оң жақ бойынша туралау;			
	JUCTIFY оң және сол жақтары бойынша туралау;			
BACKGROUND	Кестенің мазмұнын көрсету үшін фон ретінде			
	колданылатын растрлық графикалық кескін;			
BGCOLOR	Кесте үшін фонның түсі.			
BORDER	Пикселмен берілген жақтау қалындығын орнату.			
BORDERCOLOR	Жақтау түсін орнату. Бұл параметр BORDER параметрмен			
	бірге қолданылады.			
BORDERCOLORDA	Үшөлшемді жақтауды ерешелеу үшін қолданылатын			
RK	қаранғы түсі.			
BORDERCOLORLIG	Үшөлшемді жақтауды ерешелеу үшін қолданылатын ашық			
HT	тусі.			
CELLPADDING	Кестенің ұяшығының жақтары және сол ұяшықтың			
	мазмұны арасындағы қашықтық .			
CELLSPCING	Кестенің жақтауы және сол кестенің ұяшықтары			
	арасындағы қашықтық.			

Кесте 8. Кесте параметрлері

Параметр	Сипаттамасы
CLEAR	Кестеден кейінгі HTML құжатта орналасқан мәтінді пішімдеу NO мәтін кестеден кейін орналасады. LEFT мәтін кестеден кейін бірінші жолда орналасады. Бұл жолда сол шекара бойынша тураланады. RIGHT мәтін кестеден кейін бірінші жолда орналасады. Бұл жол оң шекара бойынша тураланады.
COLS FRAME	Кестедегі бағаналар саны.
NOWRAP	Бұл параметр кестенің жан-жағында орналасқан жақтаудың сыртқы түрін анықтайды.Оның келесі мәндері болады: BORDER кестенің барлық жақтарынан жақтау көрсетіледі; VOID кестенің жан-жағындағы жақтау көрсетілмейді; ABOVE жоғарғы жақтау көрсетіледі; BELOW төменгі жақтау көрсетіледі; HSIDES жоғарғы және төменгі жақтау көрсетіледі; LHS сол жақтау көрсетіледі; RHS оң жақтау көрсетіледі; VSIDES жақтау кестесінің сол және оң жағынан көрсетіледі; BOX жақтау кестенің сыртқы жағынан көрсетіледі; Eгер кестенің жолдары навигатордың көру терезесінде горизонталь бойынша сыймаса,онда олар келесі жолға көшірілелі.
RULES	Бұл параметр кесте ұяшықтарының өз іштеріне бөлінетін түзілердің сыртқы түрін анықтайды. Оның келесі мәндері болады: NONE кесте ұяшықтар арасындағы бөліктэгіш сызықтар көрсетілмейді. GROUPS THEAD,TBODY,TFOOT және COLGROUP операторларымен анықталған барлық кесте топтары арасындағы горизонталь бөліктэгіш сызықтар. ROWS барлық кесте жолдар арасындағы горизонталь бөліктэгіш сызықтар көрсетіледі. COLS кесте бағаналар арасындағы вертикаль бөліктэгіш сызықтар көрсетіледі.
VALIGN	Бұл параметр кестенің вертикаль бойынша туралауын көрсетеді. Оның келесі мәндері болады: ТОР жоғарғы шекара бойынша туралау; MIDDLE терезе ортасы бойынша туралау; BOTTOM төменгі шекара бойынша туралау; BASELINE мәтіннің базалық сызығы бойынша туралау; Haвигатордың көру терезесінің енінен алғандағы пикселмен немесе процентпен берілген кесте ені.

<TR> операторының параметрі <TR> операторы кесте жолдарын құру үшін арналған. Ол үшін жолдың сыртқы түрін анықтайтын параметрлерді көсетуге болады (8 кесте).

<TD> операторының параметрі

<TD> операторы көмегімен кесте ұяшықтары анықталады. Ол үшін келесі мәндерді көрсетуге болады (8 кесте):

<ТН> операторының параметрі

Әдетте кестенің бірінші жолы бағаналардың тақырыптарын орналастыру үшін қолданылады. <TH> операторы көмегімен сіз осындай тақырып жолын құра аласыз.

<CAPTION> операторы

НТМL тілінің 3.2 версияның стандартында <CAPTION> параметрі көмегімен ALIGN параметрі анықталған. Бұл параметр TOP және BOTTOM мәндері болады. Бірінші жағдайда қолтанда кестенің үстінде,ал екінші жағдайда ол астында орналасады. Microsoft Internet Explorer навигаторы кесте қолданбасының орналасуының басқа анықтау жүйесін қолданады. Мұнда ALIGN параметріне қосымша VALIGN параметрі қолданады.

2.3 Кестелерді бейнелеу мысалдары

Тақырыбы бар кестелер.

Төмендегі мысалда сіз жоғарыда орналасқан тақырып жолымен кестесі бар HTML құжаттың бастапқы мәтіні берілген.

```
Тапсырма - 3. Тақырыбы бар кестелер
tab HTML\3.html
<HTML>
 <HEAD>
 <TITLE>Тақырыбы бар кестелер</TITLE>
 </HEAD>
 <body bgcolor="#ffffff">
 <TABLE BORDER>
 \langle TR \rangle
      <ТН>Тақырып 1</ТН>
      <TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD>
     </TR>
     \langle TR \rangle
      <ТН>Тақырып 2</ТН>
      <TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD>
     </TR>
     \langle TR \rangle
      <ТН>Тақырып 3</ТН>
      <TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD>
     </TR>
 </TABLE>
 </BODY>
</HTML>
```

Кесте ұяшықтарын біріктіру

Бір бағанада орналасқан кесте ұяшықтарын біріктіру үшін COLSPAN параметрін қолдануға болады. Сол сияқты бір жолда орналасқан кесте ұяшықтарын біріктіру үшін ROWSPAN параметрі қолданылады.

Төмендегі мысалда келтірілген HTML құжатының бастапқы мәтіні кестенің екі бағанасына ортақ тақырып құру үшін ұяшықтарды біріктіруді қалай көрсетуге болатынын көруге болады.

```
Тапсырма - 4. Кесте ұяшықтарын біріктіру
tab HTML\4.html
<HTML>
 <HEAD>
 <TITLE>Кесте ұяшықтарын біріктіру</TITLE>
 </HEAD>
 <BODY BGCOLOR="#FFFFFF">
 <TABLE BORDER>
 \langle TR \rangle
 <TH>Ұяшық 1</TH>
 <TH COLSPAN=2>Ұяшық 2 және 3</TH>
 </TR>
 <TR><TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD></TR>
 <TR><TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD></TR>
 <TR><TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD></TR>
 </TABLE>
 </BODY>
</HTML>
```

Төменде келтірілген HTML құжатының бастапқы мәтіні кестенің екі жолына ортақ тақырып құру үшін ұяшықтарды біріктіруді қалай көрсетуге болатынын көруге болады.

```
Tancырма - 5. Kecme ұяшықтарын біріктіру
tab HTML\5.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> Kecte ұяшықтарын біріктіру </TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR="#FFFFFF">
<TABLE BORDER=
<TR>
<TR>
<TH ROWSPAN=2>Ұяшық 1 және 2</TH>
<TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD>
</TR>
</TR>
```

```
<TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD>
</TR>
<TR>
<TR>
<TD>100</TD><TD>101</TD>102</TD>
</TD>
</TR>
</BODY>
</HTML>
```

Көпқабатты тақырыптар

Кестенің жолдары мен бағаналарында бірнеше тақырыптары болу мүмкін. HTML құжатының бастапқы мәтінінде соған мысал келтірілген.

```
Тапсырма - 6. Көпқабатты тақырыптар
tab HTML\6.html
\langle HTMT_i \rangle
 <HEAD>
 <TITLE>Көпқабатты тақырыптар</TITLE>
 </HEAD>
 <BODY BGCOLOR="#FFFFFF">
 <TABLE BORDER>
     \langle TR \rangle
      <TH COLSPAN=3>негізгі ұяшық </TH>
     </TR>
     \langle TR \rangle
      <TH COLSPAN=2>Ұяшық 1 және 2</TH>
      <TH>Ұяшық 3</TH>
     </TR>
     \langle TR \rangle
      <TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD>
     </TR>
     \langle TR \rangle
      <TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD>
     </TR>
 \langle TR \rangle
      <TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD>
     </TR>
 </TABLE>
 </BODY>
</HTML>
```

Қолтаңбасы бар кестелер

Кестеде қолтаңба болу үшін <САРТІОN> операторын қолдану керек. Төмендегі мысалда HTML құжатының бастапқы мәтін қолтаңбасы бар кестесін келтірілген.Қолтаңбаны бейнелеу үшін мұнда Microsoft Internet Explorer навигаторының <CAPTION> операторының VALIGN параметрінің кеңейтуін қолданылды.

```
Тапсырма - 7. Қолтаңбасы бар кестелер
tab HTML\7.html
<HTML>
 <hfad>
 <TITLE>Қолтаңбасы бар кестелер </TITLE>
 </HEAD>
 <body bgcolor=#fffff>
 <TABLE BORDER WIDTH=100%>
 <CAPTION VALIGN=TOP ALIGN=RIGHT>Кесте 1.1. Қолтаңбасы
бар кесте </CAPTION>
 \langle TR \rangle
 <TH COLSPAN=3>Heriзri тақырып</TH>
 </TR>
 \langle TR \rangle
 <TH COLSPAN=2>Ұяшық 1 және 2</TH>
 <ТН>Ұяшық 3</ТН>
 </TR>
 \langle TR \rangle
 <TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD>
 </TR>
 \langle TR \rangle
 <TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD>
 </TR>
 \langle TR \rangle
 <TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD>
 </TR>
 </TABLE>
 </BODY>
<HTML>
```

Төменде келтірілген қолтаңба кестенің астында орналасқан HTML құжатының бастапқы мәтіні көрсетілген. Ол үшін Netscape Navigator навигаторымен және Microsoft Internet Explorer навигаторымен де үлескен тәсілді қолдандық.

```
Тапсырма - 8. Қолтаңбасы бар кестелер
tab HTML\8.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Қолтаңбасы бар кестелер</TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR=#FFFFFF>
```

<TABLE BORDER WIDTH=100%> ALIGN=BOTTOM>Кесте. 1.2. Қолтаңбасы *<CAPTION* бар Kecte</CAPTION> $\langle TR \rangle$ <TH COLSPAN=3 >Herisri тақырып</TH> </TR> $\langle TR \rangle$ <TH COLSPAN=2>¥яшық 1 және 2</TH> <TH>Ұяшық 3</TH> </TR> $\langle TR \rangle$ <TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD> </TR> $\langle TR \rangle$ <TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD> </TR> $\langle TR \rangle$ <TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD> </TR></TABLE> </BODY> <HTML>

Кесте ұяшықтарындағы мәтінді туралау

ALIGN және VALIGN параметрлері көмегімен кестелер ұяшықтарында орналасқан мәтінді туралауға болады. Төменде көрсетілген кестеден сол және үстінде орналасқан көпқабатты тақырыптары бар күрделі кестесі HTML құжатының бастапқы мәтінінде келтірілген.

Тапсырма - 9. Кесте ұяшықтарындағы мәтінді туралау

```
tab HTML\9.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> Кесте ұяшықтарындағы мәтінді туралау </TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR= #FFFFFF>
<TABLE BORDER>
<TR>
<TD>
<TH ROWSPAN=2></TH>
<TH COLSPAN=3>Пәндер тізімі</TH>
</TD>
</TR>
</TD>
```

<ТН>Ақпарат қауіпсіздігі</ТН> <TH>Ықтималдық теориясы</TH> <ТН>Интернет технологиясы </ТН> </TD> </TR> $\langle TR \rangle$ <TH ROWSPAN=2>Студент</TH> <ТН>Туралау түрлері</ТН> <TD>Сол жақ шетке туралау</TD> <TD ALIGN=CENTER>Opтafa туралау</TD> <TD ALIGN=RIGHT>Оң жақ шетке туралау</TD> </TR> $\langle TR \rangle$ <ТН>Ақылбекова М.З. </ТН> <TD VALIGN=TOP>5ec</TD> <TD ALIGN=CENTER>Tept</TD> <TD VALIGN=BOTTOM ALIGN=RIGHT>Ym</TD> </TR></TABLE> </BODY> </HTML>

Кестелер ішіндегі кестелер

Кестелер өздерінің ұяшықтарында HTML құжатында келтірілген көптэген обьектілер болу мүмкін. Сонымен бірге кесте ұяшықтарының ішіне басқа кестелер орнатуға болады.

```
Тапсырма10. Кестелер ішіндегі кестелер
tab HTML\10.html
<HTML>
 <HEAD>
 <TITLE>Kecre imingeri kecre </TITLE>
 \langle HEAD \rangle
 <body bgcolor=#fffff>
 <TABLE BORDER>
 \langle TR \rangle
 \langle TD \rangle
 <TABLE BORDER>
 \langle TR \rangle
 <TD>01</TD>
 <TD>02</TD>
 </TR>
 \langle TR \rangle
 <TD>11</TD>
 <TD>12</TD>
 </TR>
```

</TABLE> </TR> <TD>001</TD> <TD>002</TD> </TR> < TR ><TD>100</TD> <TD>101</TD> <TD>102</TD> </TR> < TR ><TD>200</TD> <TD>201</TD> <TD>202</TD> </TR> </TABLE> </BODY> </HTML>

Тапсырма - 11: HTML- құжатта келесі құрылымдағы кестені жасаңыз:

Кесте					
Ұяшық Ұяшық ұзындығы -6 см ұзындығы		Ұяшық ұзындығы -3	Ұяшық ұзындығы -5 см		
- 2 см		СМ			

3 Графика, видео және дыбыс

3.1 Графикалық кескінді орналастыру

Енді Web беттерге графиканы орналыстыруға тоқталамыз. Web дизайнерлер графика мәселесіне келгенде екі топқа бөлінеді. Бірінші топ графикасыз Web сайт ол сайт емес деп ойласа, екінші топ керісінше Web сайттарға суреттің қажеті жоқ деп санайды, себебі олар кейбір модемдердің және жүйелердің күші жетпейтіндігін ескеріп отыр. Дегенменде сайтқа графиканы қолдану мүмкіндік бар және соны тиімді пайдалану керек. Ол үшін бізге <IMG> тэгі src атрибутымен көмектеседі. Суретті сайтқа орналастыру үшін src атрибутына суреттің толық жолын көрсету керек, мысалы, rose.jpg суреті C дискасының My img папкасына орналасқан болса, онда төмендегі тэг жазылады:

<IMG src=c:/my img/rose.jpg>

width және heigth атрибуттармен суреттің көлемін өзгертуға болады, биіктігі және ені. Ал, alt атрибутымен суретке қосымша мәтін түрде қосымша мәлімет шығаруға болады.

<IMG src=c:/my img/rose.jpg width=50% height=30% alt=менің суретім> Web графика туралы айтқанда төмендегі атрибуттарды ұмытпау керек: background – бұл атрибут сайтқа суретті фон ретінде орналыстырады, bgcolor – фонға түс береді.

Төменде мен HTML тілінің 3.2 нұсқасының стандартындағы тізімін келтірілген (9 кесте):

Параметр	Сипаттамасы			
SRC	Графикалық кескіні бар URL файлының адресі.			
ALT	Навигатор графикалық кескінді көрсетпесе			
	немесе ондай мүмкіндік жоқ болған жағдайдағы			
	графикалық кескінің орнына бейнелейтін текстік			
	қатар.			
ALIGN	Графикалық кескінге қарағандағы тексті туралау			
	LEFT сол шекара бойынша			
	RIGHT оң шекара бойынша			
	ТОР жоғарғы шекара бойынша			
	Middle кескінің центрі бойынша			
	ВОТТОМ төменгі шекара бойынша			
	ТЕХТТОР тексттік қатардағы ең ұзын			
	символдарға қарағандағы үстінгі шекара			
	бойынша туралау			
	ABSMIDDLE кескін ортасына қарағандағы			
	текстік қатардың ортасын туралау			
	BASE LINE тексттік қатардың базалық сызығына			
	қарағандағы төменгі кескіннің жақтауын туралау			
	ABS BOTTOM өтпелі қатардың төменгі			
	шекарасына қарағандағы кескіннің төменгі			
	шекарасын туралау			
WIDTH	Пиксельмен берілген кескін ұзындығы			
Параметр	Сипаттамасы			

Кесте 9. Графикалық параметрлердің сипаттамалары

BORDER	Пиксельмен берілген кескін ені
HSPACE	Пиксельмен берілген кескін айналасындағы
	жақтаудың ені (Netscape N навигаторымен
	қолданылады)
VSPACE	Кескінді текстен горизонталь бойынша
	ажырататын пиксельмен берілген бос кеңістіктің
	ені
USEMAP	Кескінді текстен вертикаль бойынша
	ажырататын пиксельмен берілген бос кеңістіктің
	ені
ISMAP	Графиканы сегменттеу үшін қолданылатын
	кескін картасы бар URL файл ені. Бұл параметр
	берілген кескін сегметтік екенін көрсетеді.

Төмендегі мысалда 2 растлық графикалық кескіні көрсетілген.

```
Тапсырма - 1. Растрлық графикалық кескін
```

```
graf HTML\1.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Графикалық кескінді орналасытыру</TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR=#FFFFFF>
<H2> HTML құжатына графиканы орналастыру</H2>
<IMG SRC=" banner2011.jpg ">Бұл Мемлекет Тәуелсіздігінің
20 жылдығына баннер
<P>Ал мынау <IMG SRC=" disney001.gif "> су перісі
</BODY>
</HTML> </BODY>
```

Төменде <IMG> операторының ALIGN параметіріне кіретін туралаудың типтері үшін бірнеше мысал келтірілген.

```
Тапсырма - 2. НТМL құжатында графикалық кескінді орналастыру graf HTML\2.html
```

```
<hTML>
<HEAD>
<TITLE>Графикалық кескінді орналастыру</TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR=#FFFFFF>
```

```
<H2> НТМL құжатында графикалық кескінді орналасытру</H2>
```

```
HTML құжатында графикалық кескіні бар мысал келтірейік.
<P><IMG SRC="IMG SRC="b550000.png" ALIGN BOTTOM
BORGER=2> Графикалық кескінге байланысты мәтінді қоюдың
бірнеше тәсілі бар. Оны &It;ALIGN&gt өлшемі, &It;IMG&gt
операторы арқылы таңдауға болады;
</BODY>
```

```
</HTML>
```

```
Тапсырма - 3. Web-бетке графика орналастыру
graf HTML\3.html
<html>
<head>
<title>Meнiң алғашқы қадамым </title>
</head>
<body text="#336699" bgcolor="#000000">
<center>
<H3>Сәлеметсіздер ме, бұл менің алғашқы парағым!</H3>
<br>
<font color="#CC0000"> Қош келдіңіздер!</font> :)
</center>
<img src="image001.jpg" align="left" HSPACE=30 VSPACE=5</pre>
alt="менің суретім"> Бұл парақ менің алғашқы қадамым!
Виртуалды әлеммен мен жақында ғана таныстым. Менің өз
парағымды салғым келді, себебі менің достарым көп. Олар
менің парағыма кіріп сурет, бейнелерді қарай алады. Өз
пікірлерін қалдыра алады. Мүмкін кездейсоқ бір қонақ
менімен танысқысы келіп қалар, мүмкін менде <b> тағы бір
виртуалды дос пайда болар? :)</b>
</body>
</html>
```

3.2. HTML құжаттарындағы видеофрагменттер

Дыбысы бар толық видеофрагменттерді HTML құжаттарында Microsoft Video for Windows(AVI файлы) форматындағы файлдарға сілтеме ретінде орналастыруға болады. AVI файлдарын орналастыру үшін әртүрлі параметрлері бар <IMG> операторын қолданады.

Қысқаша сипаттамасы бар AVI файлдарын орналастыру үшін қолданылатын <IMG> операторлардың параметрлерінің тізімін келтірейік (10 кесте):

Параметр	Сипаттамасы		
DYNSQR	Видеофрагменті бар AVI файлына жолды		
	анықтайды		
SQR	Егер навигатор видеофрагментін		
	қосалмаса, онда HTML құжатында AVI		
	файлының орнына SQR параметрі		
	көмегімен графикалық кескінге жолды		
	көрсетуге болады.		
Параметр	Сипаттамасы		

Кесте 10. Видеофрагмент параметрлерінің сипаттамасы

START	Бұл параметр видеофрагментті қосу қашан бастау мометін анықтайды
CONTROLS	FILEOPEN файл жүктелген уақыттан бастап ойналады MOUSE MOVE видеофрагметті ойнату үшін арналған терезеге қолданушы курсорды орналастырғаннан бастап ойналады. Бұл параметр видеофрагменті бар терезенің астыңда ойнау процесін басқаруға мүмкіндік беретін басқару органдарын бейнелейді.

```
Tancырма - 4. Web-бетке бейнефрагмент орналастыру
graf HTML\4.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Бейнефрагмент AVI</TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<IMG DYNSRC="dance.mp4" START="FILEOPEN" CONTROLS>
</BODY>
</HTML>
```

3.3. HTML құжаттарындағы дыбыс

НТМL құжатында Microsoft Internet Explorer навигаторымен көрсету үшін арналған дыбыстың файлды орналастыру үшін <BGSOUND> операторын қолдану керек. Бұл оператордың ені параметрі бар. SQR және LOOP SQR параметрін WAV, AVI және MIDI форматында болу мүмкін дыбыстың файлдың URL адресін көрсетеді. LOOP параметрі көмегімен бетті жүктэген уақытындағы дыбыстың файлды неше рет ойнатуға болатынын көрсетеді. Егер файл шексіз циклда ойнатылатын болса, онда параметр LOOP INFINITE мәніне тең болу керек.

<ЕМВЕD> операторы ерікті OLE объектілерін кірістіру үшін арналған.

OLE технологиясы тек қана Microsoft Windows операциялық жүесінде ғана жұмыс істейді, сондықтан көрсетілген оператор барлық навигаторларымен анықталмайды. Мысалы :

```
Tancырма - 5. HTML құжаттарындағы дыбыс
graf HTML\5.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> WAV файлын дыбыстау</TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<EMBED SRC="kuy.wav" HIDDEN="True">
```

```
<BGSOUND SRC="kuy.wav">
</BODY>
</HTML>
```

```
Tancырма - 6. HTML құжаттарындағы дыбыс
graf HTML\6.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> MID файлын </TITLE>
</HEAD>
<BODY>
<EMBED SRC="onestop.mid" HIDDEN="true">
</BODY>
</HTML>
```

4 НТМL құжаттарындағы сілтемелер.

Сілтемелерді кірістіру

НТМL дің негізгі қасиеті ретінде оның басқа құжаттарға сілтемеу жасау мімкіндігі айтуға болады. НТМL құжатынан алысқа орналасқан компьютерге, құжаттың ішіндегі белгілі бір орынға, НТМL құжатына, басқа бір сайтқа сілтеме орнатуға болады. Сілтемені ұйымдастыру үшін <A href> тэгі қолданылады.

Мысалы, <A href=penjim.narod.ru>Пенжим сайтына сілтеме

Бұл мысалда біз www.penjim.narod.ru сайтына сілтеме жасадық. Сілтеме мәтін түрде және сурет (кнопка) түрде болуы мүмкін. Сурет түрде орнату үшін <A> тэгтерінің ортасына суретті <IMG> тэгімен орнату керек.

Тапсырма – 1. Web-бетте сілтеме ұйымдастыру ssylki HTML\1.html <html> <head> <title> Менің алғашқы қадамым </title> </head> <body text="#336699" bgcolor="#000000" link="#339999"</pre> alink="#339999" vlink="#339999"> <center> <H3> Сәлеметсіздер ме, бұл менің алғашқы парағым!</H3>
  Қош келдіңіздер! :) </center> <img src="primtocodephoto.gif" align="left" HSPACE=30 VSPACE=5 alt="менің суретім"> Бұл парақ менің алғашқы қадамым! Виртуалды әлеммен мен жақында ғана таныстым. Менің өз парағымды салғым келді, себебі менің достарым көп. Олар менің парағыма кіріп **<а href="1.html">** сурет , бейнелерді қарай алады. Өз пікірлерін қалдыра алады.

 Мүмкін кездейсоқ бір қонақ менімен танысқысы келіп қалар, мүмкін менде. тағы бір виртуалды дос пайда болар?:)
>Суреттерде мен бейнеленгенмін. Өкінішке орай, суреттің сапасы өте жақсы емес, сондықтан ол өте анық емес және менің жүзімнің қырларын көру қиынға соғып тұр. Бірақ менің әдемілігім онсыз да көрініп тұр. :)

 Егер сен де солай ойласаң, бірде кездесіп шер тарқасайық. Кім біледі, мүмкін мына шынайы өмірде де жақсы дос болып қалармыз:) </body> </html>

Басқа құжаттарға сілтемелер

Төменде басқа да HTML құжаттарына бірнеше сілтемелері бар HTML құжатының параметрлерің сипаттамасы берілген (11 кесте):

Параметр	Сипаттамасы	
HREF	<a> операторында сілтеме істеген HTML құжатының немесе басқа объектінің URL файлының адресі HTML құжаттың ішіндегі сілтемелер ұйымдастыру үшін қолданылады.	
NAME	TARGET параметрі құжат жүктелетін терезе атын береді.	
TARGET	Бұл параметр фреймдермен жұмыс істеген уақытта қолданылады. Сонымен бірге басқа да келесі мәндерді беруге болады : _blank құжат жаңа терезеге жүктеледі; _ parent өтпеліге қарағандағы аталық болып табылатын құжат терезеге жүктеледі. _ seft құжаты сілтеме бар терезеге жүктеледі. _ top құжат навигатордың бүкіл терезесін алады.	
TITLE	Объектіге сілтеме таңдау кезінде навигатор терезесінде пайда болатын аты.	

Кесте 11. Сілтеме параметрлерінің сипаттамасы

Мысалы, мына сілтеме-http://www.glasnet.ru/~frolov/index.html адресіне HREF параметрі көмегімен көрсетілген сілтеме орындалатын URL құжаттың адресі. Мұнда HTML құжатына толық жолы көрсетілген:

<A HREF=<u>http://www.glasnet.ru/~frolof/index.html</u>

TARGET="_top">Yй бетi</A>

Мұнда TARGET параметрі көрсетілген, өйткені, фреймдер көмегімен құрылған құжат құжаттың құрамды бөлігі болып табылады.Құжат жүктелгенде навигатордың бүкіл терезесін алатын _top мәні бар.

беті" <A> </A> операторларының арасында "Үй және қатары орналасқан.Құжатты көрсеткенде бұл қатардың асты сызулы тұрады.Егер қатарға басса, навигатор қолданушы бұл онда терезесінде http://www.glasnet.ru/~frolof/index.html адресі бар HTML құжаты жүктеледі.

Келесі бірнеше сілтемелер өтпелі құжат орналасқан каталогтағы беттерге жүктеледі. Сондықтан HREF параметрінде толық жолдың орнына тек қана файл аты берілген:

<A HREF="main.htm" TARGET="main page">Қош келдіңіз</A>

Құжаттың соңғы сілтемесіне көңіл аударсақ:

<P><A HREF="../eng/home.htm" TARGET="_top">Set English Language</A>

Мұнда мен eng каталогындағы құжатқа сілтеме берілген. Бұл каталог аталық каталогта жазылған.

Құжат ішіндегі локалдық сілтемелер

Егер HTML құжатының ұзындығы үлкен болса, онда оның бөлек логикалық өзіндік бөлімдерге сілтемелер ұйымдастыру керек. Мұндай сілтемелерді құжаттағы локалдық сілтемелер деп атаймыз.

Үлкен құжатты жүктеу көп уақытты алады, сондықтан құжатты сілтемелері бар бөлек құжат ретінде басын ұйымдастырумен бірнеше HTML файлдарға бөлу мүмкіндігін қарастыру керек.

Төмендегі тапсырмада 2 кестеге 2 локалдық сілтемелер құрылған HTML құжатының бастапқы тексті берілген:

```
Тапсырма - 2 Құжат ішіндегі локалдық сілтемелер
ssylki HTML\2.html
<HTML>
 <HEAD>
 <TITLE> HTML құжатындағы локалды сілтемелер</TITLE>
 </HEAD>
 <body bgcolor=#fffff>
 <P><A HREF="local.htm#tab1 1">1 kecre</A>
 <A HREF="local.htm#tab1 2">2 kecre</A>
 <H2><A NAME="tab1 1">1 Kecte</A></H2>
 <TABLE BORDER WIDTH=100%>
 <CAPTTON
             VALIGN=TOP
                         ALIGN=RIGHT>Kecte
                                                         1
                                                   1.
Kecte</CAPTION>
 <TR><TH COLSPAN=3>Тақырып</TH></TR>
 < TR > < TH
           COLSPAN=2>Ұяшық 1
                                   және 2</TH><TH>Ұяшық
3</TH></TR>
 <TR><TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD></TR>
 <TR><TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD></TR>
 <TR><TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD></TR>
 </TABLE>
 <H2><A NAME="tab1 2">2 kecte</A></H2>
 <TABLE BORDER WIDTH=100%>
 <CAPTION ALIGN=BOTTOM>2 Kecte</CAPTION>
 <TR><TH COLSPAN=3>Тақырып</TH></TR>
 <TR><TH COLSPAN=2>Ұяшық 1және 2</TH><TH>Ұяшық 3
</TH></TR>
 <TR><TD>000</TD><TD>001</TD><TD>002</TD></TR>
 <TR><TD>010</TD><TD>011</TD><TD>012</TD></TR>
 <TR><TD>100</TD><TD>101</TD><TD>102</TD></TR>
 </TABLE>
 </BODY>
</HTML>
```

Жүгірмелі жол

Web-бетте жүгірмелі жол өте тиімді. Оның кәдімгі мәтіннен айырмашылығы, ол экран бетінде қозғалады.

<MARQUEE> </marquee>

Атрибуты:

BGColor = "RRGGBB" – жолдың фонының түсі

SCROLLamount = $n - 3\kappa pah$ бетінде жолдың қозғалу жылдамдығы;

SCROLLdelay = n – келесі мәтін қайталанған кезге дейінгі милисекундтағы уақытты береді;

HSPace = n – сызықты оң жақ көлденең бөлікке қозғалтады

VSPace = n – жолдың жоғарғы және төменгі жақ бөлігінде бос кеңістік;

Height = n -жолдың биіктігі;

Widht = n -жолдың ені;

ALLign = "" – жолдың терезеге байланысты мәтіннің түзетілуі

Direction = "left" или "right" – жолдың оң және сол жаққа қарай жылжуы;

Behavior = "scroll" – жолдың мәтіні жоғалады, содан кейін басқа жақта көрінеді

= "slide"- жол қарама-қарсы жаққа қарай қозғалады да, тоқтайды;

= "alternate"– ол көрінеді де, қарама-қарсы жаққа қарай қозғалады;

Мысалы,

<marquee height="10" width="270" bgcolor="#99CCFF"> Web-бетте жүгірмелі жол өте тиімді

</marquee>

5. Фреймдер

HTML тілі браузер терезесін бірнеше бөлікке бөліп, сол әр бөлікте жеке құжат бейнелеуге мүмкіндік береді. Мұндай аймақтар фреймдер деп аталады.

Мұндай құжатта құжат денесі <BODY> тэгі болмайды. Оның орнына онда <FRAMESET> пен </FRAMESET> тэгтерінің арасына жазылатын фреймдер сипаттамасы болады. Бұл сипаттамада аймақтардың браузер терезесіндегі өлшемдері мен орналасу реті және осы аймақтардың әрқайсысында ашылатын құжаттар көрсетіледі.

<FRAMESET> пен </FRAMESET> тэгтерінде жеке аймақтарда ашылатын құжаттарды анықтайтын, жалғыз <FRAME> тэгтері орналасады. <FRAME> тэгтерінің саны жасалған аймақ санына сәйкес болу керек. <FRAME> тэгінде осы облыста қосылатын құжатты анықтайтын SRC міндетті атрибуті болуы шарт.

Сонымен, қалай фреймдермен Web-бетін жасауға болады?

Ең бірінші облыстарды анықтау керек. Rows атрибуты көмегі экранды горизонталь бөліктерге, ал cola тігінен.

Берілген элементінде қолдануға болады және id, class, title, style, on load, on unload стандартты атрибуттары бар.

Екінші кезеңдерге әрбір облысқа арналған бөлек - файлдардың дайындауы келеді. Мысалы:

```
файл k1-1.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Kagp. 1 6et</TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR="#FF00FF">
1 кадр қызғылт түсті
</BODY>
</HTML>
    файл k2-1.html
<html>
<HEAD>
<TITLE>Kagp. 2 Get </TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR="#00FF00">
2 кадр жасыл түсті
</BODY>
</HTML>
    файл k3.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Kagp. 3 Get</TITLE>
</HEAD>
```

```
<BODY BGCOLOR="#FFFF00">
З кадр сары түсті
</BODY>
</HTML>
    файл k4.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Kagp. 4 Get </TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR="#FFFFFF">
4 кадр ақ түсті
</BODY>
</HTML>
    негізгіқұжат web1.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE>Фреймдерді көрсету</TITLE>
</HEAD>
    <FRAMESET COLS="25%, 25%, 25%, 25%">
    <FRAME SRC="k1-1.html">
    <FRAME SRC="k2-1.html">
    <FRAME SRC="k3.html">
    <FRAME SRC="k4.html">
    </FRAMESET>
</HTML>
```

Тап осы үлгіде экран төрт бөлімге бөлінеді. Өзара байланысқан беттер бірнеше үлгі түрінде қарап шығамыз.

Сурет – 1. Беттер сызбанұсқасы

Бір-бірімен сілтемелер арқылы байланысқан HTML – файлдар Web-сайт немесе Web-түйін құрайды. Web-сайт жасаудың негізгі екі себебі бар. Біріншіден, тұтынушыларға керекті ақпаратын табуы жеңілдейді. Екіншіден, Web-түйінді жаңарту мен демеу оңайланады.

Web-түйiнiнiң негiзгi құрылымдарын қарастырайық: Стандартты, Каскад, Небоскреб, Өрмек.

Беттер арасында сілтемелерді ұйымдастырудың мәні зор. Сілтемелерді орналастырудың түрлі әдістері: маркіленген тізім, кесте, мәтін пен т.б. Сілтемелерге графикалық бейнелерді пайдалану өте атақты.

5.1.Жылжымалы фреймдер

Жылжымалы фреймдер тек мәтінді мәтінге орналастыру үшін ғана емес, сонымен бірге басқа құжаттарға сілтемелер ұйымдастыру үшін де қолданады.

Жылжымалы фреймнің айналасында мәтін немесе басқа графикалық кескіндер орналасу мүмкін.

Өкінішке орай Netscape Navigator және NSCA Mosaic навигаторлары жылжымалы фреймдермен жұмыс істемейді. Жылжымалы фрейм HTML құжатына <IFRAME> және </IFREME> операторлары арқылы орналасады. Бұл оператор үшін мәтінді туралайтын ALIGN параметрін, фрейм мөлшерлерін беретін WIDTH және HEIGHT параметрлерін, <IMG> операторында қолданылатын HSPECE және VSPACE параметрлерін беруге болады.

Тағы да бір FRAME BORDER параметрі жылжымалы фреймді сипаттағанда қолданылады. Ол 1 немесе 0 мәнін қабылдайды. Егер бұл параметрдің мәні бірге тең болса, онда жылжымалы фрейм үш өлшемді жақтауға алынады, ал егер ол нөлге тең болса, онда ол жақтауға алынбайды. SCROLLING параметрі "yes ", " no " немесе "auto" мәндерін қабылдай алады.

Егер "yes" мәні берілсе, жылжымалы фреймнің терезесінде қарау жолақтары болады.

Егер "no" болса қарау жолақтары болмайды. Ал егер SCROLLING параметрлері үшін "auto" мәні берілсе, онда қарау жолақтары құжаттың мазмұны фрейм терезесіне сыймаған кезде ғана құралады.

Жылжымалы фреймі бар, HTML құжатының бастапқы мәтінін келтірейік.

```
Tancырма — 1. Жылжымалы фреймдер
ssylki HTML\1.html
<HTML>
<HEAD>
<TITLE> HTML құжатындағы жылжымалы фреймдер</TITLE>
</HEAD>
<BODY BGCOLOR=#FFFFFF>
<H2> HTML құжатындағы жылжымалы фреймдер </H2>
Жылжымалы фреймі бар HTML құжаты:
<P><IFRAME SRC="1-1.html" ALIGN=LEFT>
</IFRAME>Mына берілген тік төрт бұрышты алаңда келесі бір
HTML файлдың мәліметтері берілген
<BR CLEAR=LEFT>Бұл өте қызықты!!!
</BODY>
</HTML>
```

1-1.html файлындағы HTML құжатына жүктелетін жылжымалы фрейм бұл құжатта анықталған.

Тапсырма – 1.1 Жылжымалы фреймдер ssylki HTML\1-1.html <HTML> <HEAD> <TITLE> HTML құжатындағы жылжымалы фреймдер </TITLE> </HEAD> <BODY BGCOLOR="#FFFFFF"> <Р>АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ФАКУЛЬТЕТІ <Р>ЕСЕПТЕУІШ ТЕХНИКАСЫ ЖӘНЕ БАҒДАРЛАМАМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МАМАНДЫҒЫ <Р>ЕСЕПТЕУІШ ТЕХНИКАСЫ ЖӘНЕ БАҒДАРЛАМАМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МАМАНДЫҒЫ РЕСПУБЛИКА БОЙЫНША З ОРЫНДА. ЖЫЛ САЙЫН СОНЫМЕН ҚАТАР БІЗДІҢ МАМАНДЫҚ СТУДЕНТТЕРІ ОЛИМПИАДАҒА ҚАТЫСЫП БЕРЕКЕЛІ ОРЫН АЛУДА </BODY> </HTML>

Бұл жерде назар аударатын бір жер фреймнан кейін жаңа жолға мәжбүрлі өту үшін біз
 операторының CLEAR = LEFT параметрін қолдандық.. 6 CGI қолданбасы

CGI бұл WWW сервердің бақылауындағы сырты программаларды іске қосу үшін арналған стандарттың көмейлік интерфейс. Өндеуге арналған ақпаратты енгізу үшін құрылған

НТМL құжатында пішіні орналасқан. Бұл форма қажетті басқару органдарынан: мәтіндік ақпаратты редакциялау өрістерінен, ауыстыру қозғыштардан, тізімдерден және т. б тұрады . Енгізу пішіні бізге белгілі Microsoft Windows операциялық жүйенің диалогтық панелдерге ұқсайды. Әрбір басқару органына ерікті ат меншікт еледі. Сонымен бірге, бұл формада пішін толғаннан кейін басатын батырма болу қажет.

Қолданушы пішінді толтырып және сол батырманы басқан кезде форманың тақырыбында жолы көрсетіліп, СGI қолданбасына мәліметтер беріледі. Бұл қолданба өрістер/мәндер атты түрде берілген пішіндер өрістерінен НТТР протоколы арқылы мәліметтер алады.

Алынған мәліметтерді өндегеннен кейін CGI қолданбасы HTML құжатын құрайды және оны stdout шығару құрылғысына жазады. Бұл құжат автоматты түрде қашықтығы қолданушыға беріледі.

6.1 Пішіндерді құру

Пішінді сипаттау

HTML формалары web-құжат жариялаушылар мен оқырмандар арасында ақпарат алмасуға мүмкіндік жасайды. Бұған дейін біз webқұжаттарды тек экранға шығару әдістерін талқылап келген болсақ, енді, керісінше оларға малімет еңгізу әрекеттерін қарастырамыз. Формалар арқылы тұтынушыдан жалпы мәтін түрінде ақпарат сұрап алуға, "иә/жоқ" деген жауаптың бірін тандауға немесе бірнеше жолдың біріне тоқтауға болады.

Формаларды әртүрлі мақсаттарда қолдану мүмкіндігі бар. Мысал ретінде, сайтқа кірген оқырмандардың ол туралы пікірлерін формаға енгізуі туралы айтуға болады, жалпы HTML формаларын пайдалану аймағы көп түрлі болып келеді.

<FORM> тэгі

Әрбір форма осы тэгпен басталады. Оның қолданылатын форманы өңдеу программасы (скрипт) және мәліметтерді жөңелту әдісін көрсететін екі атрибутын анықтап алу қажет.

• Атрибуты

• Атқаратын қызметі

ACTIOH

Форма мәліметтерін қабылдап алып, оны өңдейтін URL -ды анықтайды.

Егер бұл атрибут анықталмаса, онда мәліметтер форма орналасқан web парақ адресіне жіберіледі.

METHOD

Форманы оңдцеу программасына қалайша ақпарат жөңелтілетінін көрсетеді. Әдетте, Оны мәні РОЅТ болады, мұндайда форма мәліметі URL-дан

бөлек, жеке жөңелтіледі. Ал ОНЫҢ мәні GET болса, онда мәлімет URL мен бірге жіберіледі.

Мысал:

```
<FORM METHOD="post" ACTION='7 cgi-bin/comment^script" >
```

..... </FORM>

Бұл мысалда броузерге мынадай нұсқау берілтен: толтырылған форманы *post* әдісін қолдана отырып жөнелтіп, оны web-құжат орналасқан сервердің cgi-bin каталогында орналасқан *comment script* скрипті көмегімен өндеу керек екендігі көрсетілген. Бір web-параққа орналасатын формалар саңы шектелмейді, бірақ та бір форманы екінші бір форманың ішіне кіріп кетпеуін қадағалап отыру керек.

Форма жасау тегтері

НТМL, тілінде формадағы әр түрлі өріс типтерін жасау үшін <TEXTAREA>, <SELECT> және <IN-PUT> сыяқты үш түрлі тэг қколданылады. Олардың кез келген саны <FORM> ... </FORM> тәрізді қосарланған тэггер ІШІНДЕ, ЯҒНИ контейнерде орналаса алады.

Төмендегі кестеде солардың қысқаша сипаттамалары көрсетілген, кейінірек олар толық қарастырылады.

• Тэг

• Атқаратын қызметі

<NEXTAREA>

Кез келген тұтынушы бірнеше жолдан тұратын МӘТІНДІК ақпарат енгізе алатын өрісті анықтайды.

<1NPUT>

Мәлімет енгізуді кейбір өзге түрлерін бір жол мәтін енгізу, жалаушаларды көтеріп қою және түсіру, ажыратып қосқышты таңдау және мәліметтерді жөнелтуге немесе форманы тазартуға арналған батырманы басу сияқты әрекеттерді орындауды қамтамасыз етеді.

<SELEST>

Тұтынушыға жылжымалы жолағы бар терезедегі немесе суырылып шығатын меню ішіндегі бір жолды таңндау мүмкіндігін береді.

<TEXTAREA> тэгі

Бұл тэг бірнеше жолдан тұратын мәтіндік ақпарат енгізуге арналған өріс құру үшін кажет.

<TEXTAREA> ...</TEXTAREA> тэгері арасына, алдын ала келісім бойынша, енгізу өрісіне шығарылатын кез келген мәтін жолдарын орналастыруға болады. Бұл төгтің атрибуттары:

NAME - өріс атын анықтайды, міндетті түрде болуы тиіс;

ROWS — өріс биіктігі бойынша орналасатын жолдар санын береді;

COLS — өріс енін, яғни жол үұзыңдығын символдар санымен береді.

Мысалы, әр жолына 15 символ мәтін сиятын, екі жолдан тұратын өріс былай жасалады:

```
<hr/><hr/>
<hr/>
<br/>
```

</HTML>

Мұның нәтижесі суретте көрсетілген. ROWS және COLS атрибуттары арқылы кез келген көлемдегі өріс құруға болады. Бұл атрибуттар міндетті түрде қажет болмағанмен, олардың алдын ала келісім бойынша бекітілген белгілі бір мәні жоқ, сондықтан олардың мәнін орқашанда ашық көрсетуге тырысу керек.

SELECT тэгі

Бұл тэг суырылып шығатын меню немесе айналдыру жолағы бар опциялар (командалар) тізімін құру үшін қолданылады. Опциялар тізімі мен меню пунктері SELECT контейнерінің ішінде орналасады. <TEXTAREA> тэгі сияқты <SELECT> тэгінде де берілген атты анықтайтын NAME атрибуты міндетті түрде болуы тиіс. Опциялар саны SIZE атрибутында көрсетіледі. Төменгі кестеде <SELECT> тэгінің атрибуттарының атқаратын қызметтері жайлы айтылған. Атрибут атқаратын қызметі NAME ақпарат атын анықтайды SIZE таңдау опциялары үшін терезенің биікгігін анықтайды. Егер атрибуг көрсетілмесе немесе оның мәні 1- ге тең болса, онда айнымалы опциялар тізімі шығады. Егер оның мәні 1- ден артық, балса, онда опциялар айналдыру жолай бар терезеде көрінеді. Ал егер атрибут мәні тізімі элемеіттерінің нақты санынан артық болса, онда бос жолдар қосылады. Оларды таңдаған кезде, бос жолдар қайтарылады. MULTIPLE тэгі

Бірден бірнеше опциялар таңдауға мумкіндік береді.

Опциялар тізімі <OPTION> тэгі арқылы <SE-LECT> контейнеріне кіргізіледі. Бұл тэгтің екі атрибуты болады, олар төмендегі кестеде сипатталған.

• Атрибут

• Атқаратын қызметі

VALUE

Тұтынушы опрцияны таңдаған жағдайда өңдеу бағдарламасына қайтарылатын мәнді көрсетеді.

SELECTED

Алдын ала кеиісім бойынша таңдалған опцияны көрсетеді.

Мысал:

Төменде ұқсас формалары бар екі HTML құжаттарының мәтіндері көрсетілген. Екінші құжатта тізімнен алдын ала бір элемент таңдалып алынған.

<html> <body>

```
Жыл мерзімін таңдаңыз:
 <FORM>
    <SELECT NAME=YEAR>
       <OPTION SELECTED VALUE-"winter" > қыс
       <OPTION VALUE="spring" > көктем
       <OPTION VALUE="summer"> xas
       <OPTION VALUE="autumn"> куз
 </SELECT>
</FORM>
   </BODY>
</HTML>
<HTML>
   <BODY>
   Жыл мезгілін тандаңыз:
   <FORM>
 <SELECT MULTIPLE NAME-YEAR">
 < OPTION SELECTED VALUE="WINTER> қыс
    <OPTION VALUE-"spring"> көктем
    <OPTIO"N VALUE="summer"> xas
    <OPTION VALUE="autumn" > kys
 </SELECT>
          </FORM>
    </BODY>
 </HTML>
 <INPUT> тэгі
<INPUT> TORI <TEXTAREA> MeH <SELECT>
тэгтеріндей контейнер емес, жалқы тэг болып есептеледі. Ол әр түрлі тәсілдерді
пайдаланып,
             ақпарат
                       жинақтауға
                                   арналған.
                                              Сол
мәтіндік өрістер, пароль еңгізу өрісі, ажыратып-қосқыштар, жалаушалар,
мәліметтерді жөнелту және формаларды тазарту батырмалары жатады.
```

INPUT тэгінің төмендегі көрсетілгендей кестеде бірсыпыра атрибуттары болады.

• Атрибіт

• Атқаратын қызметі

NAMESIZE

Енізу өрісінің берілген символдар санымен енін көрсетеді. MAXLENGTH

тәсілдерге

Өріскс енгізуге болатын ең үлкен символдар санын анықтайды-

VALUE

Мәтіндік өріс үшін алдынала келісім бойынша шығарылатын мәтінді анықтайды. Жалаушалар мен ажыратып- қоскыштар үшін өңдеу программасына қайтарылатын мәнді көрсетеді. Формаларды жөнелту мен тазарту батырмалары үшін батырма үстіндегі жазуды анықтайды.

CHECKED

Жалауша немес ажыратып қосқыштың алдын ала келісім бойынша, іске косылған жагдайын орнатады. Басқа тэг түрлерінде INPUT қолданылмайды ТҮРЕ Енгізу өрісі типін орнатады. Енгізу орісі түрі, <TУРЕ> атрибуты <INPUT> тэгінің <TYPE> атрибуты мәндері кестеде көрсетілген.

```
Келесі формада ТҮРЕ атрибутының ТЕХТ мәні қолданылады.
   <HTMI>
        <BODY>
             <FORM> Телефон нөміріңізді енгізіңіз:
             <INPUT TYPE="TEXT' NAME=" Phone"
             SIZE="15" MAXLENGTH-«15» >
             </FORM>
        </BODY>
   </HTML>
   TYPE атрибутының PASSWORD мәнінің қолданылуы.
   <html>
        <BODY>
        <FORM> Қүпия сөз енгізіңіз:
        <INPUTYPE="PASSWORD" NAME- " SECRET WORD"
             SIZE="30" MAXLENGTH="30">
                  </FORM>
              </BODY>
         </HTML>
   ТҮРЕ атрибутының СНЕСКВОХ мәнін қарастырайық.
<HTML>
<BODY>
   <FORM>
        VALUE<sup>=</sup> «checkbox valucl"> Вариант
          <BR>
 <INPUT TYPE= «checkbox» NAME= "check box2"
```

```
VALUE= «chcckbox_value2<sup>»</sup> CHECKED>
```

Алдын ала таңдалған нұсқа

</FORM>

</BODY>

</HTML>

Келесі мысалда батырмалар жасалады, екі-екіден батырмасы бар екі форма кестенің көршілес ұяшықтарында орналасқан.

```
<HTML>
<BODY>
<TABLE ALIGN=CENTER BORDER CELL
SPACING =10>
    <TR>
<TD> 1 @opma:
<FORM>
<INPUTTYPE="RADIO" NAME= "CHOICE"</pre>
```

```
VALUE="CHOICE1"> yes
<INPUT TYPE="RADIO" NAME= "CHOICE "
VALUE="CH0ICE2"> no
</FORM>
</TD>
<TD> 2 форма:
<FORM>
<INPUT TYPE-" RADIO" NAME= "CHOICE"
VALUE="CHOICE1" CHECKED> yes
<INPUT TYPE-"RADIO" NAME= "CHOICE"
VALUE="CHOICE2"> no
</FORM>
</TD>
 </TR>
</TABLE>
</BODY>
</HTML>
```

Келесі (формада ТҮРЕ атрибутының RESET мәні, яғни енгізілген мәліметтерді тазарту жолы қолданылған, нәтижесі суретте көрсетілген.

```
<HTML>
    <BODY>
    <FORM> Аты-жөуіңізді енгізіңіз:
      <INPUTTYPE="text"> <BR>
  Телефоныныз: <INPUTTYPE="te>;t"> <BR>
  <INPUTTYPE="reset" VALUE="Форманы тазарту">
                  </FORM>
               </BODY>
         </HTML>
    Енді ТҮРЕ атрибутының SUBMIT мәнін қолданайық
    <html>
        <BODY>
            <FORM>
<TEXTAREA> Маган ссн үнайсың! </rEXTAREA>
<BR>
  <INPUTTYPE="submit" УАШЕ="мәлімегтерді жөнелту!">
            </FORM>
```

```
НТМL құжатындағы пішінді істеу үшін сіз <Form> және </Form> операторларының арасында <INPUT>, <TEXTAREA> және <SELECT> операторлар түрінде басқару органдарының сипаттамалары болады.
```

<Form> операторының параметрлері (12 кесте):

Кесте 12. <Form> операторының параметрлері

Параметр	Сипаттамасы	
ACTION	Пішінің үстінен әрекеттерді орындау	
	үшін URL адресі	
METHOD	WWW серверіне пішіннен мәліметтерді	
	беру тәсілі	
ENCTYPE	Мәліметтер берілетін МІМЕ типі.	

Пішіні үшін құрылған басқару органдары

Пішінде әртүрлі басқару органдарын (енгізу өрістерін, ауыстырып қосқыштарын, батырмарын) құру үшін <INPUT>, <TEXTAREA> және <SELECT> операторларын қолданады.

<INPUT> операторы мәтіндік ақпаратты енгізу өрістері, ауыстырып қосқыштар, батырмалар, сонымен бірге WWW серверіне навигатор арқылы локалдық файлды жіберу үшін арналған.

<INPUT> операторының параметрлері (13 кесте):

Кесте 13. <INPUT> операторының параметрлері

Параметр	Сипаттамасы		
TYPE	Басқару органның типі. Бұл параметрдің мәніне байланысты әр түрлі басқару органдары (батырмалар, ауыстырып қосқыштар және т.б) құрылады.		
NAME	Басқару органның аты. Бұл ат пішіннің өңдеу программасына жібереледі және басқару органдарының (ауыстырып қосқыштар үшін) күйін анықтау үшін қолданылады немесе басқа мәліметтерді (мысалы, мәтіндік өріске енгізілген қатарды алу үшін) алу.		
VALUE	Басқару органдары үшін бастапқы күйі немесе бастапқы мәні. Пішіннің бастапқы кезінде басқару органын иницализациялау үшін қолданылады.		
CHECKED	Бұл параметр ауыстырып қосқыштардың бастапқы мәнін орнату үшін қолданады.		
MAXLENGTH	Мәтіндік ақпаратты редакциялау өрісінде енгізуге болатын символдардың максималды саны.		
ALIGN	Пішіннің жанында орналасқан мәтінді туралау		
SRC	Графикалық кескінің URL адресі, егер ол басқару органында орналаса.		

ТҮРЕ параметрі құрылатын басқару органның типін анықтайды және келесі мәндерге ие бола алады:

Кесте 14. <ТҮРЕ> операторының параметрлері

ТҮРЕ параметрінің мәні	Басқару органның типі		
TEXT	Тексттік ақпаратты енгізу үшін арналған		
	бірқатарлы өріс. Бұл өрістің мөлшері		
	SIZE және MAXLENGTH		
	параметрлерімен анықталады.		
PASSWORD	Бұл басқару органы пароль сияқты		
	ақпаратты енгізу үшін арналған.		
CHECKBOX	Check Box ауыстырып қошқыш.		
	Ауыстырып қосқыштардың бір-бірінен		
	тәуелсіз жинағында пайдалану үшін		
	қажет.		
RADIO	Тәуелді ауыстырып қосқыштар тобы		
	үшін арналған ауыстырып қосқыш.		
	Бірнеше мәндердің ішінен біреуін таңдау		
	үшін қолданылады.		
FILE	Файлды беру және таңдау үшін арналған		
	басқару органы.		
BUTTON	Берілген жазуы бар батырма.		
SUBMIT	Толған пішіндегі мәліметтерді WWW		
	серверіне жіберу үшін арналған батырма.		
RESET	Бұл батырманың көмегімен қолданушы		
	VALUE операторымен берілген		
	кірісөрістерінің мазмұнын және		
	ауыстырып қосқыштардың күйін		
	бастапқы мәніне қояды.		
IMAGE	Пішініннен серверге мәліметтерді жіберу		
	үшін SRC параметрмен берілген ерікті		
	графикалық кескінді қолдануға болады.		
HIDDEN	Бейнеленбейтін жасырын өріс. Бұл		
	өрістің мазмұны серверге беріледі және		
	талдануы мүмкін.		

<TEXTAREA> операторы

Көп жолдық мәтінді енгізу үшін <TEXTAREA> және </TEXTAREA> операторын қолдану қажет.

<TEXTAREA> операторы үшін мына параметрлер берілген (15 кесте):

Кесте 15. <TEXTAREA> операторының параметрлері

Параметр	Сипаттамасы			
NAME	Пішіннің программа өңдегіш жіберілетін			
	және мәтіннің енгізу жолдарын алу үшін			
	қолданылатын көпжолды өрістің аты.			
ROWS	Вертикаль бойынша өріс мөлшері			
	(сисволдармен).			

<SELECT> операторы.

<SELECT> операторы көмегімен алдын ала инициацияланған ерікті мәтіндік жолдар тізімін пішінге кірістіруге болады. Таңдап алынған қатар WWW серверіне, пішіннің басқа өрістердің мазмұнымен бірге жіберіледі.

<SELECT> операторы үшін 2 параметрі бар: NAME және SIZE. NAME параметрі таңдап алған жолмен бірге

WWW серверіне берілетін тізімнің атын береді. SIZE параметрі көмегі жолымен берілген тізімнің ұзындығын беруге болады.

Тапсырма – 1. Қалыптар-«Формалар» Келесі кодтарды қолданып батырмалар жасаңыз <html> <body> <button> Батырма >кестедегі </button> <button disabled title="Мен батырмамын">Мен басылмаймын!</button>
style=height:60;width=60;>60x60</button> </body> </html>

Файл Правк	а вид в	15бранное	Сервис	⊆правка		
Э нозод	0	💌 🛋	1	Поиск	35	Ссылки
Appect 🍋 Ch	Documents a	nd Settings\	Мама\Рабо	ченії стол\Ф	ормь 💌 📰	Перехо,
Rombler	·			~	🔍 Найт	и .
Кно	почка блице		7 недост	цпнаl	60×60	

Пример формы - М	icrosoft Internet Explorer	
<u>Файл Правка Вид I</u>	рбранное Сдрвис Дправка	
🕲 Hasad 🕤 🌍 🔸	🖹 🗟 🏠 🔎 Покох 👷 Избраннов 🤣 🔗 - 🌺 🐻 - 🍇	Ссылки
Auper; 🛃 Ci\Documents a	nd Settings(Mana)PaSovani cron)@opmul@opmu.html	🖌 🔁 Переход
Rombler 🕁 -	💌 🔍 Найти! 🔹 🖉 🥩 🜌 🍘 icq = 😗 Погода	а 🕜 Аудио ¹
ЗАО П	тицефабрика №1	
Фамили	я апвалвал	
Инициа	ирі келке	
Пароль		
Адрес	получаетеля укепукеук	
Количе Тип Ут	СТВО	
Достав	ка Опочтовым отправлением	
	AebesDNT	
Tpeőve	тся наклалная 🕅	
Дополн	ительная информация :	
апекпек	K K	
Принять заказ	Начать сначала	
Готово	💡 Мой компьютер	_

```
Келесі кодтарды қолданып қалыптар жасаңыз
<head>
<title>Форма мысалы</title>
</head>
<body dgcjljr="#FFFFF" text="#000000">
```

```
<h1> ЖАҚ №1 құс фабрикасы</h1>
```

```
<form method="post" Action="111.html">
```

```
<PRE>
```

```
<ir><input type=hidden name=hiddentext value="Бұл жасырын мәтін">
Тэгі <input type=text name=frame size=30 malendht=30>
Инициалы <input type=text name=lrame size=30 malendht=30>
Пароль <input type=password name=pswd size=30 malendht=30>
Қабылдайтын адрес <input type=text name=address size=60 malendht=60>
Мөлшері <input type=text name=Qty size=10 malendht=10>
Түрі <select name=eggtype size=1>
<option selected>Тауық
<option>Үйрек
<option>Қаз
</select> <select name=eggsize size=1>
<option value=1> Ipi
```

```
<option value=2> ¥сақ
<option value=3 selected> Таңдаулы
</select>
Жеткізу <input type=radio name=shipBy value=F>Пошта арқылы жіберу
<input type=radio name=shipBy value=U checked> "DNL" арқылы
<input type=radio name=shipBy value=C>Курьерден
Тауар құжаттамасы қажет <input type=checkbox name=Receipt value=YES>
Қосымша ақпарат :<BR>
<textarea name=instructions rows=2 colw=60></textarea>
<input type=submit name=SubButton value="Tапсырысты қабылдау">
<input type=reset value="Басынан бастау">
</form> </body> </html>
```

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1 Маннапова Т. М., Қасымова А.Х. JavaScript-объектіге бағытталған скриптік бағдарламалау тілі: оқу құралы - Орал: Жәңгір хан атындағы БҚАТУ, 2017.-108 б

2 Омарбекова Ә. С, Кинтонова Ә. Ж. Веб-технологиялар. Оқу құралы. Астана – 2012 ж., 118 бет

3 Дронов В. PHP и MySQL. Санкт Петербург 2015г

4 Котеров.Д Костарев А. «РНР5 в подлинке» «Символ Плюс». Санкт-Петербург,2010.

5 Закас Н. JavaScript для профессиональных веб-разработчиков. –СПб.:Питер, 2015-960стр

6 Кузнецов.М.В. «Учебник PHP» Издат. дом М., 2014, 512 стр

7 Ганеев Р.М. Проектирование интерактивных Web-приложений. М.: 2011.

8 Зудилова Т.В., Буркова М.Л..Web-программирование JavaScript - СПб: НИУ ИТМО, 2012. – 68 с

9 Мазуркеевич .А. Еловой.Д. РНР настольная книга программиста «Новое знание» Москва, 2010

10 JavaScript наглядный курс создания динамических WEB –страниц. Учебное пособие. М: Издат. дом., 2011, 288 стр

11 А.В.Фролов. Г.В. Фролов. "Сервер Web своими руками" М. "Диалог-Мифи" 1997